

Tuberkuloze

un viņas

apkarošana.

Sazensības raksts, apbalvots ar godalgu no Berlīnē
1899. g. noturētā kongresa tuberkulozes apkarošānai.

No

Dr. Knopf'a.

Tulkojis Dr. Strautsels.

Rīgā 1904. g.

Доволено цензурою. — Рига, 12 февраля 1904 г.

Gewads.

Debuhs laikam wehl fewiſchti jaaisrahda, ka tuberkuloſe, it ihpaſchi kà plaufchu diloniſ, ir wahrda pilnâ noſihmê laufchu ſlimiba. Zau kopſch gaduſſinteneem uſſlatija ſcho ſlimibu par wiſwairaf bihſtamu. wiſwairaf iſſplatitu un deemſchehl ar pilnu teeſibu, ari par wiſnahwigako no wiſam lihpanam ſlimibam. Hippokrats, ſlawenakais ahrſtê ſenlaidôs (no 460—377 pr. Kr.) un ſinatniſkôs ahrſtneezibas tehws, aprakſtija plaufchu tuberkuloſi kà tahdu ſlimibu, kas wiſgruhtaf dſeedinama un wiſwairaf upuru praſa.

Par tuberkuloſi kà par tahdu ſlimibu, kas peelihp no lihpanamas weelaſ, pirmais rakſtija greeku ahrſtê Iſokrats, kurfch dſihwoja tai paſchâ laikâ kà Hippokrats. Widus laikôs (1550) ſlawenais ahrſtê Montano noteiza plaufchu diloni par weenu no wiſwairaf bihſtamam un wiſweeglat peelaiſhamam ſlimibam. Tapat paſiſtamais anatomſ Morgagni [(L. Morgani) 1682—1771] zihgtigi aiſſtahweja domas, ka diloniſ bihſtamſ; wiſch nelad neuſſchkehrda tahduſ, kas ar diloni bij miruſchi. Daſchâs Franzijas un Italijas pilſehtâs teeſas wehl 19. gaduſſinteni uſſlatija diloni par weenu no wiſwairaf bihſtamam un wiſweeglat lihpanam ſlimibam. Tâ peem. frantſchu ahrſtneezibas rakſtneekſ de Langrois (Langroà) wehſta, ka Nanſjâ pilſehtas teeſa lika ſadedſinat kahdas ſewas iſtabas leetas un gultu, tadeht ka ta bij miruſe ar diloni. Œhinî atgadijumâ ſlimibas peelipſchannu pateeſi wareja peerahdit. Seetu tuwaſ iſmellejot iſſinaja, ka nelaike beeschi gulejuſe kopâ ar kahdu draudſeni, kura ſrguſe ar diloni, kamehr beidsot pate ar ſcho ſlimibu eeguluſe un aiſgajuſe. Neapolê 1782. g. 20. nowembra d. iſſinaja ſehnina noſazijumu, kura tas pawehleja ar etiki, brandwihnu, zitrona ſulu, juhras uhdeni waj ar kwehpinamam weelam deſinſizet dilona ſlimneeku atſchkihrumuſ, dſihwofluſ, drehbeſ, iſtabu leetas, grahmataſ u. t. t. Kaſ ſchim likumani nepaklauſija, tas tapa toti ſtingri ſodits. Ahrſteem bij pawehletſ paſinot waldbibas eeſtahdem.

ja tee atron kahdu ar diloni faargufchu flimneeku. Kas scho peenahkumu neispildija, to fodija pirmo reisu ar 300 dukatu leelu naudas fodu, bet otru reisu to israidija us 10 gadeem no walas. Spanija un Portugalé, ka Portals (1742—1831) raksta, wehl fchi gadufimtena fahkumâ wezakeem waj radeem wajasjeja pasinot waldibas eestahdem, kad winu namos ar diloni faargufchee bij tuwu nahwei; tas tadehl bij darams, lii teefas pehz flimneeka nahwes waretu tuhlin kreetni desinifzet dsihwofli, istabu leetas, drehbes u. t. t.

Dewinapadmitâ gadufimtena pirmajâ pusê dilona peelipfchanas teoriju ahrsti mas eewehroja. Truhka sinatnistu peerahdijumu fchahdam domam, un kaut gan weens waj otrs ahrstis tizeja, ka dilonis war peelipt, tad tatschu par to nekâ drofcha nesinaja teikt. Bet 1865. g. frantfchu ahrstis Willemin (Willemin) fklaidri peerahdija, ka tuberkulose lihpa-ma. Schim sinatnes wihram isdewas, eepotejot kustoneem tuberkulosainas weelas, peelaiht tuberkulosi neween plauschâs, bet ari daschadâs zitâs meefas datâs. Kowfch fchi atraduma, kuru dauds ziti pehtneeki ar ismehginajumeem apstiprinaja, usskatija tuberkulosi par tahdu flimibu, kas war zeltees weenigi no fewisfcha flimibas dihgts. Scho dihgli atrada pasih-stama is wahzu pehtneeks Roberts Kochs (1882).

Dilonis schos laikos gan isplatijees pa wisam ziwilisetam semem. Meschonu un masak ziwilisetâs tautas mirst ar scho flimibu brihnum ahtri, tikko pee winam fahk eeweepees ziwilifazija. Par peerahdijumu war minet Seemel-Amerikas indijanus un no Afrikas us tureeni atwestos negerus-wehrgus un to pehznahzejus. Tâ peem., tuberkulose starp Toronto (Kanadâ) apgabala indijaneem bihstamâ mehrâ isplatijusees. No ik 100 mirufcheem, kuzi 1898. g. tâ fauktâ „Blood-Indians“ zilti mira, bij 23 plauschu dilonis kapâ wadijis. No melnajeem Seemel-Amerikas eedsihwotajeem mirst ar tuberkulosi gandrihs ortik, ka no balta-jeem Tatschu te buhtu peeminams, ka newis ziwilifazijas tikumi, bet winas netikumi, ka schuhpiba un zitas paloidnibas wainigas, ka tuberkulose tik stipri isplatijusees indijanu un negeru starpâ.

Kâ statistika peerahda, tad no wiseem nahwes zehloneem tuberkulose ta wisbeeschakâ. Daschi statistiki argalwo, ka k a t r a m f e p t i t a m nahwes atgadijumam, ziti, ka katram festam tuberkulose fchahdâ waj tahdâ formâ par zhloni. Tatschu jaunafee sinojumi wehsta, ka pehdejos gados wairs tikdauds nemirst ar tuberkulosi, tadehl ka arweenn wairaf isplata un eewehro pamahzibas par isfargaschanos un tadehl, ka labak prot ahrstet scho flimibu.

Wisbeeschaft tuberkulose parahdas fà plauschu dilonis. Behz wisjaunafajeem pehtijumeem mirft ar plauschu diloni wiswairaf Arewijà un Austrijà — wairaf nekà 3500 no weena miljona eedsihwotaju — wismasaf Anglijà — masaf par 1500 no weena miljona. Wahzija stahw kurmehr widû, kamehr Franzija ftipri tuwojas augstakam skaitam.

Jannako laiku vehtijumi peerahdijuschi, ka netif ween war issargatees no plauschu tuberkuloses un ari no dauds zitàm tuberkuloses formàm, bet ka to ari daudsreis war isdseedinat us wiseem laikeem. Baldibas un ahrsti to it labi sin un jau kopsch gadeem strahdà pee schi kauschu labklahjibai tif swarigà jantajuma fihfakàs apspreechanas. Kongress tuberkuloses ipehtifchanai, kwi kopsch 1888. g. Gondonà notureti, un tuberkuloses apfarošchanai kauschu starpà ir tàs labakàs leezibas par publèm schai leetà. Tatschu ari kaudim pascheem wajaga strahdat lihdsi, lai ar sekmem waretu apfaret diloni. Schis gramatas noluhks pamahzit wifus pilfonus, fà teem eesvehjamš saprah-tigi strahdat lihdsi.

Wispirms nu apluhkofim tuberkulosi, kahda ta parahdas fà plauschu dilonis.

1. §. Kas ir dilonis?

Dilonis ir chroniska (eelguse) plauschu flimiba, kura zekas no meesà eektuwuscheem tuberkuloses bazikeem. Tuberkuloses bazils brihnum masš, azim ween nefaredsams flimibas dihgliš; wiensch peeder pee tahdeem flimibas dihgļeem, no kura zekas sawa sinama flimiba. Ar diloni faslimuschās plauschās wianu ir neap-rehkinams daudsumš. Wini neween pamasam isnihzina plauschas, bet rascho ari wehl sinamas giftis (toksinus), no kuràm tad zekas daschadas flimibas fihmes, drudsis u. t. t. Slimneeku trehpās war ar mikroskopu un sinamu krahšu palihdsibu dilonu bazilus atrast.

2. §. Kà flimibas dihgļi eektuhst zilwefà meesàs?

- Tuberkuloses bazifi war eektuhst zilwefà meesàs, kad toš
1. eelpo plauschās;
 2. usnem lihds ar baribu;
 3. eepotè ahdà.

Wiswarigakais no schein trim zechem ir pirmais. Turpmak pahrunasim piashak wisus trihs.

3. §. Kā war bazilus eelpot ?

Ar diloni safirdsis zilweks war pat tai laika, kad tas wehl naw speests gulet gulta, katru deenu iskrepat milsum dauds baziku. Ja nu flimneeks weenaldis ginofplauj krehpas schur un tur semē, kurtās war iskalst un tapt faberstas puteklōs, tad masakā wehmina, kahda peem. zekas ejot, pazek puteklus gaisā. Ja schahdus puteklus eelpo zilweks, kurameefas ir flimibas dihgteem labš mitekliš, tad tam zekas wisleelakās breefmas. Baziku selschanai derigš mitekliš ir meefas ar mantotu (peedsintu) neisturibu pret diloni, waj no schuhpibas, palaidnigas waj truhkumu pilnas dshwes, waj flimibam nowahrdsinatas meefas.

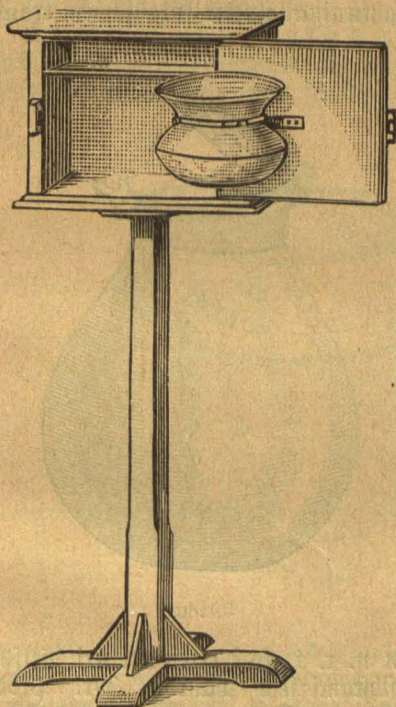
Bet bihstamas ir ari masas feekalu lahstēs, kuras flimneeks klepojot — ja ari tam tikai faufs klepus — schaudot, dikti runajot isspridsina gaisā, tadeht ka ari schinis beeschi nesaredsamās uhdens lahstēs war atrastees baziki. Jaunako laiku pehtijumi schai sinā peerahdijuschi, ka ari tahdā kahrtā dilonis war peelipt.

4. §. Kas darams, lai aprobechotu dilona isplatischanos no tuberkulosainam krehpam.

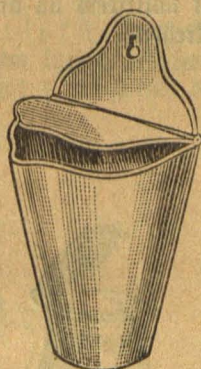
a) Tuberkulosaino krehpu isuihzinashana.

Wispirma kahrtā ar diloni safirguscham pascham, ka ari wina apfahrtnei wajaga apsinatees, ka wisi aissardsibas lihdsfekti ir flimneeka pascha un wina lihdszilweku labā. Schee aissardsibas lihdsfekti fargā flimneeku, ka tam flimiba nepeelth no jauna, tee fargā wina apfahrtnei, ka ari ta neefirgit. Ar diloni safirguscham, weenalga, waj tas buhtu weegli waj stipri flims. wajaga sinat, ka wina krehpas war isplatit flimibas dihgklus, kad tās eekams wehl naw isschuwufhas, nepadara nekaitigas. Tadeht flimneekam weenumehr jaleeto traunfch, kur krehpas eesplaut. Mahjās war leetot spauschanai kahdu bleka, stikla waj mahla traunk, kuram pastahwigi wajaga buht lihds pusei pilditam ar uhdeni, lai krehpas newaretu isschuht un faberstees puteklōs. Schkidruma weeta war

leetot ari mitras jahga skaidas, turas tad kopā ar krehpām uguni eemetot fadedsina; tatschu stingri jauklusko, ka jahga skaidas buhtu arweenu mitras un ka spļaujama trauka saturs wismas weenreis deenā taptu isnihzi- nats. Ar uhdeni pildito spļaujamo trauku saturs jawahra (fl. wehlat), eekams to islej. Fabrikās, skolās, pahrdotawās, dsels- zeku wagonos, usgaidamās istabās, trepju istabās, weefnizās, teefu

1. sīhm.

2. sīhm.

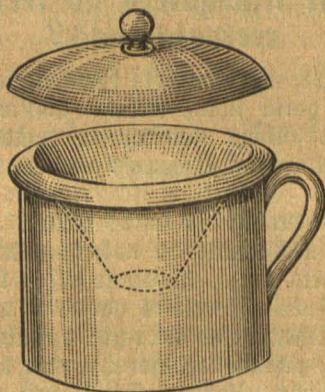

3. sīhm.

istabās, ihseem wahrdeem, wisur, kur ween dauts zilweku kustas un usturas, wajaga buht nolikteem ar uhdeni lihds pusei pildi- teem spļaujameem traukeem, kuri kahrtigi un ruhpiigi tihrami. Ari te peeteef weentahrschi waleji trauki (3. sīhm.) Tahdā kahrtā newarēs tee, kas us grihdu spļaudami apdraudē sawu lihdszilweku weseleibu, sawu netikummu aibildinat. Slimneeku istabās wislabat leetojami spļaujamee trauki ar wahku un, kad ween eespehjamš, tee nostahdami augstak kahdā eedobumā waj kastitē. 1. sīhm. rahda kastiti us kahjas. Spļaujamaš trauks

lemtš. Katru deenu weenu reisi zet traufu uš uguns un, lai drošhaki isnihzinatu bazikus, peeber uš apmehram stopu uhdens weenu tehjaroti ar kaufsi sodas. Kad šhis maifjurs masakais 5 minutes ilgi w a h r i j e e s, to war isleet abra. Uhdens tagad pilnigi nekattigs, jo tā wahriti wišh baziti beigti. Definfekzijai ar karbola šlahbi waj sublimatu naw tif drošhu panahkumu, jo no šhim weelām farezejušhais krehpu olbaltums eetihsta bazikus un fargà toš no isnihzinaschanas.

Spļaušchanai nekad nedrihšt leetot kabatas drahnas. Stipri nowahrguscheem, kuzi nespehji leetot pat weeglus spļaujamos trauzinūs (6. šim.), jatur pee gultas daschas

6. šim.

mitras nahtna lupatinas krehpu eesplaušchanai. Gekams lupatinas išschuhst, tās arween uguni šadedšinamas waj iswahramas.

Atgadas deemschehl ari tahdi plaušhu šlimneeki, kas it ihpašhi sawas šlimibas šahkumā nekahdā šinā naw peerunajami, leetot spļaujamas pudelites. Tad zits nekās neatleek, ka teem eeteikt, list sawās drehbēs eetaifit isnemamas kabatas no ekkas drehbes waj zita kahda materiala, kas nelaišh zauri uhdeni, leetot spļaušchanai lehtas kabatas drahninas, kuras pehž leetošhanas šadedšinamas waj iswahramas. Bet tahdi šlimneeki wairak tā wišh ziti aptraipa sawas rokas ar tuberkulošainām weelām, kadehšt teem ar weenu preekšh ehšchanas kreetni jamašgajas, lai baziti lihds ar baribu neekluhtu gremojamā kanalā.

b) **Slimneeka istabas definfektija.**

Istaba, kurā ar diloni sifersis slimneeks guļ un pavadā leelako daļu laika, šād un tad kreetni definfizejamas, tadeht ka ta nestatoteees uļ wisleelako ruhpiibu, tatschu warbuht schur un tur aptaschita ar tuberkulosainu materialu. Ja kahdam bijuse ta nelaimē, ka tam wina namā kahds draugs waj radeneeks aifgahjis ar diloni, tad pats par fewi saprotams, ka pehz libka aifweschanas istaba, istabas leetas, grahmataš*), gulta un wišas nelaiķa drehbes kreetni definfizejamas. Dauds pilsehtas tagad eerihkotas definfizejamas eestahdes; kur to naw, tur jaluhds ahrstam padoms, ka kuru reisi definfektija wislabat isdarama.

5. §. **Kā war issfargatees no feekalu lahfišchu ceelpaschanas?**

Kā jau minets, tad slimneeks klepojot, schaudot waj stipri-runajot issftrizina gaisā fiķas feekalu lahftes, kurās war atraštees dilona baziti. Schis lahftes tikai tad eeļpo, kad ilgaku laiku ušturas tuberkulosaina slimneeka wistuwakā tuwumā, kamehr tas runā waj klepo. Trihs lihds tšchetri pehdu attahlumā slimiba tahdā kahrtā newar peelipt, jo fiķas feekalu lahftes tahlat par 3—4 pehdām gau neisplahtas un nokriht ahtri semē.

Swarigakā leeta nu ta, ka isleeto wišus lihdsēkus, lai baziti lihds ar putekkeem newar pazeltees gaisā. Tadeht tuberkulosaina slimneeka istabas grihdu nekad nedrihkt aplahht ar tepiki; tai wawajaga buht gludai, wislabat krahsotai, waj ar linoleuma waj waska drehbi isfihtai. Grihdu nekad nedrihkt flauzit ar flotu, bet tikai ar mitru lupatu un labi beeschi. Tapat jadara, noslaukot no istabas leetām putekus. Ar drehbi pahrwilktas leetas, ka ari zitus par puteku kehrajeem pasihstamus daiktus, peem. preekschkarus nemas nedrihkt turet slimneeka istabā. Kad jau newar issfargatees no preekschkaru leetoschanas, tad der tikai masgajami preekschkari bes leetām frokām. Weenfahrschas koka waj ar ahdas drehbi pahrwilktas leetas tās labakās.

Tahlat katram slimneekam wajaga buht, ja ween eespehjams, pascham sawai istabai, bet katrā sinā pascham sawai gultai. Tuberkulosainam un wešelam zilwekam tuwu kopā stahwofchās gultās gandrifs tikpat bihtami, ka weenā gultā kopā gulet. Kadi, drangi un slimneeka kopeji

*) Beerahdits, ka ar grahmataš war peelaiht diloni, it ihpaschi kad slimneeki bij paraduschi, laras schkrstot, sašlapinat pirkstus.

lai newajadšigâ fahrtâ neusturas ilgafu laifu flimneeka tuwumâ. Slimneeks lai nekad nepeemirst klepojot waj schandot arweenu aiflikt nutei waj degunam preekschâ kabatas drahninu. Tahfak flimneekam arweenu jatur klast diwas kabatas drahninas: weena leetojama nupat minetam noluhkam un mutes noslauzifchanai pehz isfleposchandâ; otra leetojama weenigi deguna isschnaukschanai. Ta wislabak war issargat deguna un augšhejo elpojamo zetu glotahdas no peelipschanas.

Wiša flimneeka weta (gultas weta, apafichdrehbes, kabatas drahuas, dweeki u, t. t.) zif mas ween eespehjams sauša zilajama un kad ta wairs naw leetojama, ta tuhlin eemehrzama seepju uhdeni. Tikai puštundu seepju uhdeni wahritu, to drihkt peelikt pee zitas wetas. Kur apstahkti warbuht neatkauj ispildit wifus nupat minetos aifšardšibas nosazijumus, tur tatschu japapuhlas pehz eespehjas wifu darit, eewehrojot to, kahdu postu war, apšinigi rikhojotees, nowehrst no flimneeka apfahrtnes.

6. §. Kā tuberkuloze no zilwekeem peelihp kustoneem?

Jāu minetš, no kahda šwara špaujamos trauzinus nolikt augstak, lai mahju kustoneem, kâ sunneem, kakeem, krehpas uslaisot, tuberkuloze nepeeliptu.

Tuberkulosainu flimneeku weku masgajot masošs uhdenošs, kur dširda gowšs un zitus mahju lopus, bihštami. Lopi no tam war dabut tuberkuloši un, kâ nahkoschâ nodatâ redsešim, flimibu no jauna starp zilwekeem isplahtit tahfak. Ari no krehpām, kuras ar diloni šafirgušchi zilweki nošpauj plawās, druwās waj štakkōšs, zilweku tuberkuloze war peelipt kustoneem. Šchi raksta šazeretajam pašihštams šekofchš atgadijums, kurešch jo gaischi apleezina, no kahda šwara un zif bihštama šchi peelipschanas fahrtâ. Kabdâ plauschu flimneeku patweršmē, kura deemschehl nestahweja kreetna ahrsta usraudšibā, bij gan eewesti daschi nosazijumi, kuri flimneekeem noleedsa patweršmē šplaut semē, bet ahrpus patweršmes flimneekeem šchāi šinā nekās nebij teiktš; pastaigajotees flimneeki špahwa, kur teem patika. Patweršmes tuwumā ganijās apšaimes moderneezibas gowis. Moderneezibas ihvaschneeks ar tuberkulina palihdšibu allasch bij pahrlėezinajees par šawa ganamā pulka weselibu. Pehz kahda laika wairak gowu šašlima ar tuberkuloši un drihs ween atrada gowu flimibas zehloni. Kad wišas flimās gowis bij nogalinatas un patweršmes eemihntneekem aifleeegtš pa ganibām paštaigatees, peelipschana mitejās.

Kaut nu gan teefa, ka faule ar laiku isnihzina tuberkuloses dihklus krehpās un padara tos nekaitiģus. tad tatschu nekad newar palaištees, ka tas arween tā noteek. Tuberkulosainās weelas war kustoņi uslaiſit, eekams faule ſawu nahwes darhu pee dihgteem paſtrahdajuſe, un ſaſmafuschās, mitrās weetās paeet ilgš laiks, eekams gaiſš un faule padara krehpās nekaitiģas. Tahdu ſlimneeku mehli, kaš ſirģst ar ſarnas tuberkuloſi, ja ween eephejams, ari deſinfizējami ar 5 proz. ſtipru karbola atſchaidijumu (awmehram 2 tehkarotes karbola ſahbes uš 1 glaſhi uhdenš). Biſtami beſ eepreekſhejaš deſinfekzijaš ſekli aprakt tuberkulosainās krehpās waj tuberkuloſainu gaku.

7. §. Kā war iſfargatees no tuberkuloſeš peeliſchanaš ar baribu?

Biſſehtās pa leeloſai dakai fewiſchki gakaš apluhkotaji iſmelle kaujamoš lopuš un pahrdodamo gaku un ko tee atſihst par tuberkuloſainu, to uš weetaš isnihzina. Kur lopu un gakaš apluhkoſchana naw eewesta, tur gaka kreetni jawahra, waj zepjot ja-ſakarſe lihds 100 °C. Tahdā kahrtā isnihzina wiſuš bazikuš. Pret tuberkuloſainu gowu peenu naw nekahdu likunu. Daſchi moderneezibas ihpaſchneeti leek ſawas gowiš kahrtigi iſmeklet, waj naw ſaſlimuſchāš ar tuberkuloſi. Wiſōš atgadijumōš, kur newar buht droſchš, ka gowiš, kuru peenu banda, weſelaš un ne tuberkuloſainas, peenš jawahra, it ihpaſchi kad to griš dot behrneem. No peenu pahrdotawām waj no moderneekem pirktš peenš katru reiſi eepreekſch bandiſchanaš jawahra. Beenu 5—10 minuteš ilgi wahrot, wiſi tuberkuloſeš baziki buhš beigti. To panahk ari, kad peenu puštundu ilgi karſe lihds 70 °C.

8. §. Kā wehl tuberkuloſeš baziki war eekluht gremojamōš organōš?

Tā ka ar diloni ſaſirģuſcha ſlimneeka ſeekalās loti beeſchi atrodaš baziki, tad nekad nedrihki tuberkuloſainam ſlimneekam dot mutes. Ari ar tuberkuloſainu kustoņi (papagaiku, kanarijaš putuiku, ſuan, kafu u. t. t.) ſeekalām tuberkuloſe butſchojotees war peelipt zilwekeem, kadehl wiſlabak ar tahdeem kuſtoneem nemāš nemihlinatees.

Tuberkuloſaineem ſlimneekem wajaga buht paſcheem ſawām dſeramām glaſſēm, karotēm, naſcheem, daſchhinām; katru reiſu galda leetaš, ko tuberkuloſaini leetojuſchi, kreetni nomāſgajamaš wahroſchā uhdeni. Blaufchu ſlimneekš war iſfargat ſawas ſarnas

no fašlimšchanas ar diloni, kad tas wišpirmâ kahrtâ nekad neri šawas feekalas dibinâ. No kahda šwara šchiš beedinajums, redšams no peedšihwojumeem ar tuberkulošaineem prahtâ jukufšheem. Pee šheem nelaimigajeem, kureem reti iſdodas eestahſtit, lai nerij krehpas dibinâ, ſarnaš tuberkuloše loti beeschi ſastopama. Dirfahrt ſlimneekam, eekam tas ſeras klahť ehdeeneem, nekad naw jaaišmirſť kreetni nomasgat ſawas rokas; jo neluškojotees uš wianu ušmanibu wina rokas tatſchu warbuht kaut kâ aiſkahrufchakrehpas waj feekalas.

9. §. Kâ tuberkuloši eepotè?

Wišbeeschaf tuberkuloše teef eepoteta, kad tihrot pa datai ſaplehſtus mahla waj ſtikla ſplaujamoš traufus eefkrambâ ahdu. Bet baziki ari tad war eekluht aſinîš, kad perſonai, kaš tihra ſplaujamo traufu, rokâ waleja wahtš. No ſchahdas peelipšchanas war iſſargatees, kad leeto metala ſplaujamoš traufus un toš tihra ar wišleelako ušmanibu. Daſchureiſ ſlimneekš patš ſew eepotè, eebahšdaniš eewainotu pirkſtu mutè, waj to aiſ neušmanibaš aptraipidaniš ar krehpam. Ari ahrſti, medizinaš ſtudenti un weterinari ne reti eepotejaš ſcho ſlimibu, eewainodamees ar instrumenteem, kureem peelipuſcháš tuberkulošainas weelaš. Čaš patš ſakaniš par meeſneekeem, lopu dihratajeem un taml. Ja kahdam notikufe ta nelaimè, eewainotees, tad wahtij jakauj druſku aſinot, tad ta jaišmasga ar tihru, nule nowahritu uhdeni, waj 5 prož. ſtiptu ſarbola atſchkaidijumu waj ſpiritu, jaapſeen ar tahdâ paſchâ uhdeni ſamehrzetu lupatimu un jagreescháš pee ahrſta deht padoma.

10. §. Kahdas tuberkulošes formaš wehl paſiſhtamaš?

Čepreeſſchejaš nodalaš apſtatijuſchi, pa kahdeem zekeem tuberkuloſaš baziki war eekluht žilwela meeſaš, tagad ihſi mineſim, kahdòš organòš ta wišbeeschaf parahdas. Kâ jau minetš, tuberkuloše wišwairaf eeperinajaš plauſcháš. Čad minama kaſla tuberkuloše jeb rihtles gola diloniš (Kehlkopffchwindsucht), kurfch plauſchu dilonim loti tuwu rada. Šchi ſlimiba, kura war ari kâ elpojamo organu tuberkulošes pirmâ ſihme parahditees, nebuht tiſ beeschi nepeemeekè žilwefuš, kâ plauſchu diloniš. — **S a u l u t u b e r k u l o ſ e** kura atmeekſchè un ſaehd kaulu (kaulu ehdejs), naw reta. Ja ſlimiba eemetaš mugura kaulâ, tad mugura kaula ſkreemekeem iſdruhpot, rodas kuprs. Ja tuberkuloše eemetaš mihtîš jeb ložitawâš, tad ta, ſahkumâ daſchfahrt beš jebkahdam ſihmèm, beidsot

war kawet lozekku kusiinaſchanu radit ſirutaſ un iſpoſtit lozitawu. — Jannakuſ behrnus nereti peemekle ſ m a d ſ e x n p l e h w e ſ t u b e r k u l o ſ e. Sſchi deemſchehlkoti nahwiga ſlimiba daudſreif ſahtaſ ar trauzejumeem gremojamôſ organôſ un titai wehlaſ parahdaſ ſmadſeju plehweſ eekaiſuma ſihmeſ. Gandrihſ tikpat bihſtama ir ſarnaſ, tauku (Nektuberkuloſe) un wehdera plehweſ tuberkuloſe, ſewiſſſſki pee behrneem; ſcho ſlimibu ſanz par we h d e r a d i l o n i.

Daſchureiſ atgadaſ, ka tuberkuloſe peepesſchi pahrnem wiſu meeſu; ſcho formu tad behwè par ſpehju m i l i a r u t u b e r k u l o ſ i. Wina mehds iſplahittees no kahda wezaka tuberkuloſaina ſlimibas pereſka. Ari ſchi tuberkuloſeſ forma mehds beigtees ar nahwi.

Sem wahrda „Lupuſ“ paſiſtama ſlimiba, kura pa leelakai dakai parahdaſ gihmi, ari ir tuberkuloſeſ forma. S k r o ſ u l o ſ e kuru ar pilnn teeſſbu peeſkaita pee tuberkuloſeſ, parahdaſ gandrihſ weenigi behrnu deenâſ. Wina ir weeglaſa tuberkuloſeſ forma kura miht wiſwairaf dſeedſerôſ.

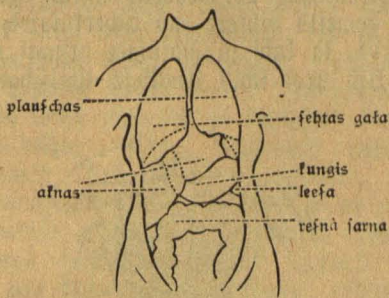
11. §. Kaſ ſarga weſclu zilweku, ka wina meeſa tuberkuloſeſ dihgli neceperinajaſ?

Kaut nu gan diloniſ daſchadi war iſplahittees tahtaſ, tad taſſchu naw jadamâ, ka ar ſatru elpaſ atnehmeenu ar baziteem pilbitâ gaiſa weſelam zilwekam jau tuhlin diloniſ peelipſ, waj nu eedſerot malku tuberkuloſaina peena waj ar ſapleſhtu ſplaujamo tranſu eeſtrambajoteeſ jau nu tuhlin aplaidiſeeſ ar weenu waj otru tuberkuloſaſ formu. Weſela z i l w e k a deguna glotam u n b e ſ ſ c h a u b à m a r i a ſ i n i m un kunga ſulai ir ſoehja u o n a h w e t bakterijaſ. Tadehſ weſelam zilwekam nemaſ naw leeki jabihſtaſ no tuberkuloſeſ, bet ſawâ paſcha labâ winam taſſchu naw japeemirſt, kahda kahtâ ſchi ſlimiba war peelipt un no taſ jaſargajaſ.

12. §. Kà war ar labàm ſekmèm apſarot eedſimto neiſturibu pret tuberkuloſi?

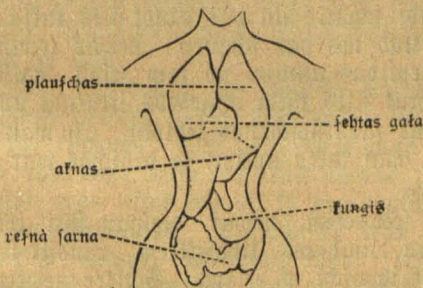
Mahte, kurai eemeſk bihteſ, ka winas nahkamaiſ behrnſ nemanto neiſturibu pret diloni, wajaga arweenu, bet it ihpaſſchi pa gruhnteezibaſ laiſku dſihwot koti weſeligi, uſturoteeſ daudſ tihra gaiſa, allaſch dſiki elpojot, kahtigi ehdot ſpehzigu baribu, un nekad newalkajot apgehrbu, kaſ ſaſpeeſch kruhtis un kungi. Korſeta weetâ jawalkâ ehrtſ neeburſ, kaſ lauſ ſwabadi elpot. Swahrki naw wiſ ſeenami waj pogajami ap widuzi, bet turami ar plezeem

kuram noluhkam eefchuj neeburà pogas. Waitajot siltu frellu un biffas no weena gabala, war istitt ar masaf apafschwahrkeem. Mahtes apgehrbam wajaga wispahrigi tahdam buht, kas netrauzè swabadu kufstefchanos un organu darbibu.

7. sïhm.

No kahda swara weselibai peemehrots apgehrbòs zilwezes labklahjibai un meefas attihstibai, mahtes deemschehl sawà paschu nedf sawu meitu labà beeschi negrib atsiht. Winaš wifas deemschehl wehl ir pa dauds modes kalpi. Korsetu wajadsetu us wiseem

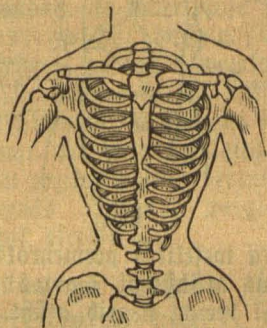

8. sïhm.

laifeem pasjudinat. Korsetš neween kawè swabadu elposchanu, tas trauzè ari sagremoschanu un asinu rinkoschanu daschadòs organòs. Bahluma laite, kura til beeschi fastopama starp jaunawàm, ne reti zetās no schi nedabigà apgehrba gabala. Scheit pasneedsam trihs sïhmejumus, kuri rahda pahraf stipras fasschaugfchanàs setās. 7. sïhm. rahda, kà kruhschu un wehdera organi guf, kad kruhtis warejufchas dabigi attihstitees; 8. sïhm. rahda, kà kruhschu un wehdera organi guf, kad kruhtis, ilguš

gadus korsetu walfajot, stipri fashnaugtas; 9. sïhm. rahda, kà fashnaudsotees krukshu kauli teef fakroploti.

Tàpat ari wihreescheem janoleeds ar jostàm usjost biffas. Tahdas jostas zeeschal fawelkot, neween trauzè farnas gremofchanas darbibâ, bet weizina ari wehdera brukas iszelschanos. Wiseem zilwekeem, kam eemeftis bihtees no tuberkuloses, newar deefgan fïlti litt pee firds, ka labi gremojamee organi tas labakais aijardfibas lihdselkis pret schis flimibas iszelschanos.

9. sïhm.

Par dauds schaurš un par dauds fïlts kalla apgehrbš katrà sïnâ kaitigs. Kad tas par schauru, newar freetni dwašcot un smadsenes pahrpildas ašnim, no kam zefas galwas fahpes un reibulis. Bahraf fïlts kalla apgehrbš islutina un war tà laika mainâ buht par faaukšteschanas zehloni. Jo wairaf eeradinajas, pehz eespehjas, mas kaku aptiht, jo drošchal war isfargatees no faaukšteschanas.

Wišàm seewetèm newar deefgan fïlti eeteikt, ar labu preekschisimi un wišadeem lihdselkeem raudsit isklaufš schlepes walfachanu, it ihpašchi us eelàm. Schlepe neween neglihta, bet war ari wezinat lihpanu flimibu isplatišchanos. Sausâ laikâ ta fazet gaišâ putekus un lihds ar teem ari bakterijas, kuras nu pati walfataja un ziti winas tuwumâ ee elpo plaušhâš; schlepè fakersas beesâ fahrta putekku, kuras walfataja pahrnēs lihdsi mahjâš, tà ari mahjeneekus aplaimodama ar flimibu dihgteem. Wehl neglihtaka tahda schlepe isklatas dubku laikâ, kad ta aptašchijusees netihromeem, kuri mahjâš fïltâš istabâš par putekkeem fakaltušchi, naw masaf bihtami, kà eelu putekki.

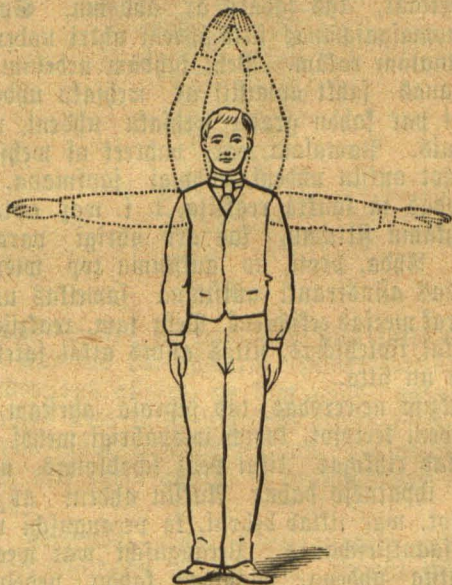
Ari lahju apaweem wajag buht ehreem. Pa dauds schauri apawi trauzè ašnu rinkošchanu, no kam fahjas top aukstas.

Kad mahtei eemeßs domat, ka ta pate neisturiga pret tuberkuloßi, tad behrna ußturam jakem weßeliga fihbitaja waj tas jaehdina ar labu gowß peenu. Ußrta padoms tahdås reißes nepeezeßßhamß. Behrnam wajag paßham faawas gultinaß; tas nekad nedrihßt gulet ar mahti topß; behrna ißtaba arweenu labi jawehdina. Zil drihß ween eeßpehjamß, behrnß latru deenu janess laukå fwaigå gaifå un proti, ne-eetinot galwinu beeßå fchfidr- autå, kå daubß mahtes mehßß darit. Zafargajas behrna meeßå ißlutinat. Siltå laitå naw nemaf jabihßtas, kad behrnß kreßlinå ween apgehrbtßß dßihwo. Otrå dßihwibaß gabå to war fahtß pamafam nozeetinat, kaß jadara ar apdomu. Sakhumå war behrnu pehß nomafgaßchanåß fiktå uhdeni aßtri noberßet ar aukßtå uhdeni faßlapinatåm rokåm. Pehß kakhdam nedefåm war behrnu pehß maßgaßchanåß fahtß aplaißtitt ar weßfaku uhdeni, leetojot wißpirmßß tikai par kakhdu gradu weßfaku uhdeni, nekå maßgaßchanai nemtaiß. Pamaßam war pahreet uß weßfaku uhdeni. Tatßchu, leetojot aukßtå uhdeni, ruhpißi jausmana, waj tuhliå pehß tam eerodåßß tå fauktå reakzija, t. i. waj aplaißtittaiß juht finamu patihßkamu fiktumu, kaß ari aßrigi parahdaßß, ahðai fahrtai topot. Ahða, proti, no aukßtuma top wißpirmßß bahla, tadeht ka ahðaßß aßinßtrauði aukßtumå faweßkåß un aßniß faßpeeßßchaßß wairaf meeßå eeffcheenè. Pehß tam, reakzijai eerodoteeßß, aßinßtrauði atkal ißpleßßchaßß, fiktåßß aßniß atkal fatel ahða, kura nu top fahrtå un fiktå.

Kad reakzija ne-eerodåßß, tad japraßa aßrißtam padomßß, jo ari aukßtå uhdeni leetojot, kureßch wißpahrigi mehßß buht berigßß, war laitet, kad rißhojaßßß tikai pehß fchablonåßß un ne-eewehro katra zilweka ihpatnejo dabu. Aukßtå uhdeni ar apdomu un fahrtigi leetojot, war tiklab behrni, kå peeangufchi wißlabaf iß-fargateeßßß no faaußßteßßchanåßß. Peeangufchi war weegli peeradi-nateeßßß pee aukßtå uhdena, wißpirmßß kakhdu nedeku reißß deenå meeßå eeberßchot ar brandwihnu waj ar Frantßchu brandwihnu, tad nahßofchu nedeku faimaißot brandwihnu uß pußi ar uhdeni un trefßhaja nedekå keroteeßßß pee weenkahrßßcha uhdena, fahtu å drußku remdena un pamafam pahrejot uß aukßtaku. Tahða fahrtå war faßgatawoteeßßß uß paßchu nozeetinaßßchanåßßß, to ißðara daßßchadi. Kam palihßßßß pee rokåßßß, war darit fchahði: Saßlapina palagu leetojama uhdeni un aßpleeß to no muguraßß meeßåm ap-fahrt. Tad patßßßßß ar plaußßßtom aßtri peeßpeeßßch palagu meeßåßß preeßßchpußè klahßt, kamehr palihßßßßß to paßchu dara muguraßßß pußè. Weißßot ar faufu rupju drehbi noberßè meeßu, kamehr ahða top fiktå un fahtå. Ja naw palihga, war meeßu apßla-

pinat, to no kahda trauka aplaistot, waj labi šaflapinatu drehbi waj šchwammi us plezeem isšpeeschot. Bet wisu to wajaga isdarit toti ahtri, ap 1—2 minuschu laikā. Dabonami ari šewiški aparati meefas aplaistišchanai, tā šauttee duščas aparati.

Štabai, kurā aplaistas un nobersčas, wajaga buht šltai. Labakais un laikam ari ehrtakais laikš noberseschanai ir rihtoš eepreefš apgehršchanas waj wakaroš eepreefš apgulschanas. Kad reakzija par wahju, tad aukstais uhdens leetojams šchahdi: kad noberseschanos isdara rihtoš, tad kahdu puštundu agrak, nekā parasts, japeezetas, ar segu jaapšedš gulta, lai ta neatdšistu, isdara aplaistišchanos u. t. t., tā jau aprakstits un tad tuhlin

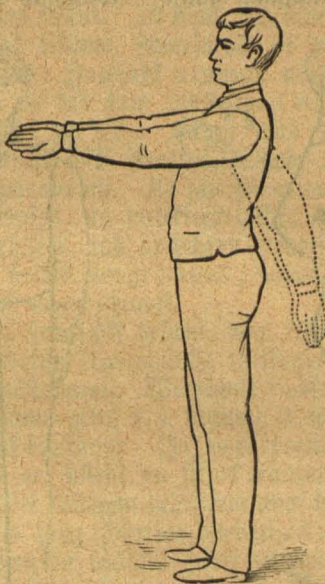
10 šhm.

wehl us puštundu noleefas šltajā gultā. Kad rihtoš newar nobersetees, tad tas jadara wakarā. Papreefšchu noleefas gultā, kamehr ir pats, ir gulta kreetni šafilušchi, tad ahtri nobersčas un tuhlin atkal apgulsas.

Ja leetojot aukstu uhdeni ar špehzigu noberseschanos tomehr ilgaku laiku juht aukstumū, tad ta ir šhme, ka waj nu uhdens par aukstu bijis, waj meefai mas isuribas. Šchahdōs atgadijnmōs nepeezeeschami greeštees pee ahřta deht padoma.

Va wafaru, protams, toti eeteizams peldetees aukstā uhdēni upē, eferā waj juhrā. Slimigi un wezaki zilweki drihkt līkai ahrsta usraudfībā peldetees aukstā uhdēni.

Bai ahdu usturetu tihru, tad ar aukstu uhdēni nepeeteef, kadeht katram zilwekam masakais weenreis nedelā janomasgajas ar fīltu uhdēni un seepēm, pehz kam, nozeetinaschanās labad, jaaplaistas ar aukstu uhdēni. Sabakais aissardfībās lihdselkīs pret tā faukto faaukstefchanos ir un paleef nozeetinaschanās. Katram jaapron ar dšihwes neisbehgameem faunumeem.

11. fihm.

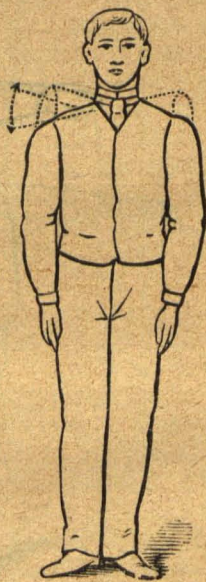
Bai ahdu arweenu usturetu wefelu, tad tahlat toti eeteizams nekad newalkat tās pašas apakšdrehbes deenu un nakti. Nakti wislabaf uswekams weenkahršchs linu waj kokwilnas krells, kuru pa deenu kreetni iswehdina.

Zit agri ween eespehšams, behrns jamahza dšiti elpot un wehlat tam jaerahda sekofcha plauschu wingrinafchana. Atwehrtā loga preekščā waj wehl labaf laukā nostahjas taišni tā saldatš frontē. Kamehr ar aišwehrtu muti lehnām dšiti eewell elpu, pazet rolas issteeptas us fahneem augščā plezu angstumā, paleef

tā apmehram 3 sekundes stahwot un tad drusku ahtrak iselpo, rokas us semi nolaischot un pee sahneem peespeeschot. Pamasam pahreet us otru wingrinaschanu, kura no pirmās zaur to isschiras, ka rokas pazel pahri par galwu. 10. sĭhm. rahda, kà schis abas wingrinaschanās isparamas. Us trescho wingrinaschanu, kura prafa wairaf spehta un isturibas, tikai tad war pahreet, kad abas pirmās daschas nedekas kahrtigi wairaf reisū deenā idaritas un no tam wispahrigā weseliba naw trauzeta. Scho wingrinaschanu, kuru 11. sĭhm. dara wairaf saprotamu, waretu dehwet par peldeschanās mehginajumu gaisā. Nostahjas taifni, tāpat kà pee

12. sĭhm.

13. sĭhm.

abām pirmām wingrinaschanām. Rokas us preekšču issteepjot tahdā kahrtā, ka plaukstū muguras saleekas kopā, atnem labi dsiki elpu un reisā greesch rokas pa gaisū us muguras puši, kamehr plaukstas ais muguras saleekas kopā. Tā daschas sekundes pahleef stahwot, elpu aisturot. Iselpojot rokas greesch atkal us preekšču. Scho wingrinaschanu war atweeglinat, ee-elpojot pazelotees us pirrstū galeem un iselpojot atkal nolaischotees us wisū pehdu.

Sautā nu gan nebuhs arweenu eespehjams minetā kahrtā

wingrinatees, negreeschot us fewi zitu usmanibu. Ja tadeht naw lahgå eespehjamš wingrinatees, uszetot rokas, tad war fekoschâ druſtku weenkahrſchakâ kahrtâ eewingrinatees elpoſchanâ. Gjot, fehſchot waj brauzot atnem pa degunu labi dſiki elpu, plezuš pee tam us augſchu pazetot un atpakal atleezot, aiſtur 2—3 ſekundes elpu un plezuš atkal nolaiſchot iſelpo (13. ſihm.)

Jaunekki un jaunawas beeſchi eeradinajuſchees ſtahwet us preeſſchu ſakumpuſchi. To war iſlabot fekoschâ kahrtâ wingrina-jotees. Rokas eespeesch ſahnôš, ar ihſſcheem us preeſſchu, un tad eeelpojot leezaš atpakal, paleeſ daſchâš ſekundes ſtahwot, un iſelpojot atkal atleezaš taiſni. 12 ſihm. paſkaidro, kâ taš iſdaramš.

Kâ wiſpahrigš litums, ſihmejotees us plauſchu wingrinaſchanu, uſſtatamš taš: Jaeefahſt arweenu ar weeglafo wingrinaſchanu (10 un 13) un kad tanî jau pilnigi eemanijees, war pahre-et uſ gruhtakam (11 un 12). Katru puš waj katru weſelu ſtundu 6 lihđš 9 reiſaš dſiki jaeelpo, kamehr kahrtiga dſika elpoſchana tapuſe par paradumu. Kâ jau reiſ minetš, wingrinaſchana arween iſdarama ſwaigâ, no putekkeem tihrâ gaiſâ. Bai kruhtiš waretu kreetni iſplehſtees, tad apgehrbš nedrihtſt buht ſchaurš. Noguruſcham naw brihw wingrinatees; tâpat nedrihtſt turpiuat wingrinaſchanu lihđš noguruſchanai.

Daudſi zilweki, fewiſchki behrni, war tilai pa muti elpot, tadeht ka ſawadi audſeji krahzejumôš (aiſdegunê) kawê elpoſchanu pa degunu, to aiſſpoſtodami. Weenigaiš lihđſelliš, pataiſt ſwabadu kahrtigo elpojamo zetu, t. i. degunu, ir operazija. Schahda operazija naw nemaš bihtama. Ja to turpretim laiſkâ nedara, tad audſeji war maitat ari dſirdi un ſtipri trauzet behrna garigo un meeſigo attihſtibu. Bee tahdeem behrneem augſchâ aprakſtitâš plauſchu wingrinaſchanâš pehz iſdaritas operazijaš no fewiſchka ſwara, tadeht ka tahdi behrni pa leelakai dakai paraduſchi elpot pa muti.

No zitâm wingrinaſchanâm, kuraš attihſta un ſtiprina kruhſchu un kaſſa organuš, wehl buhtu minamaš ſtipra runaſchana un dſeedaſchana laukâ.

Tatſchu neween deenu, bet ari nakti jagahdâ par ſwaigu, tihru gaiſu. Gluſchi nepareiſaš, bet deemſchehl, tahku iſplatitaš ir domas, ka naktiš gaiſš eſot kaitigš, kamehr taš pateeſibâ ir tihrakš, nekâ deenu, fewiſchki leelâš pilſehtâš. Tadeht, ja ween laiſk at-lauj, gulamâ waj lahđâ blakuš iſtabâ ari nakti logš turamš til dandſ wata, ka gaiſš war mainitees. Tikai gulta janoleeſ tâ, ka gaiſš nepluhſt guletajam taiſni wirſû.

Batš par fewi ſaprotamš, ka tahdeem zilwekeem, kaš man-tojuſchi neiſturibu pret tuberkuloſi, paſtahwigi jaruhpejaš, kad ween

eefpehjamš usturetees ſwaigâ, no putekleem tihrà gaiſâ. Ballès, duhmeem pilbitâš weefnizâš u. t. t. eet, teem nekahdi naw at-
taujamš. Biſhpoſhana tahdeem, kam wahjâš kruhtis, katrà ſinâ
aiſleedsama.

No wiſleelakâ ſwara, peenahzigi audſinat behrnus ar eed-
dſimtu neiſturibu pret diloni. Daudſi jau no dſimma ſlikti eh-
deji. Daudſreis iſdodâš toš kaut kahdi peeradinat pee ehſchanâš,
teem nedodot par daudſ ſaldumus, toš veefpeeſchot kahrtigâ laikâ
ehſt, gahdajot par kahrtigu zaureju. Zil agri ween eefpehjamš,
behrni pamahzami katru reiſu pehz ehſchanâš ſobus ruhpiigi iſ-
tihrit, tadehſt ka no weſeleem ſobeem atkarajas laba ſagremofchanâš
ſpehja.

Behrni, furi neiſturigi pret diloni, mehds buht kuhtri rotatees
laukâ; ſchahdu kuhtrumu audſinataſeem jarauga kaut kahdi no-
wehrſt, waj nu ar labu, waj ar ſtingrumu. Schahdus behrnus
iſlutinat ar pahraſ ſktu apgehrbu waj toš paſtahwigi iſtabâ
turet, ir pawifam greiſi. Skolaš gadôs tahdus behrnus nedrihſt
pa daudſ peepuhlet, jo ilgi iſtabâ uſturotees, it ihpaſchi ſehdus
un kopâ ar daudſ ziteem ſkolneekem, un garigi ſtipri nopuhlo-
tees, ſtipri boja wahrgâš meefâš.

Saunekleemun jaunawâm koti eeteizamš wingrot. Sewiſchki
jaunawâm newajadſetu aiſſpreedumu deht atrautees no meefâš
wingrinaſchanâš. Nâ katrà leetâ pahrfpihleſchana kaitiga, tâ, pro-
tamš, ari pahraſ ilga un pahraſ ſtipra meefiga nodarboſchanâš
war tiſt kaitiga. Gefahrtota dſihwe, ſpehzigâ bariba, attureſchanâš
no ſtipreem dſehreeneem (alkohola), meefâš tihriba un maſakâis
8 ſtundâš ilgš meegš ir tee labakee lihdselki palift weſelam. Wehl
reiſ lai atkahrtojam, ka tiklab wihreeſchu tâ ſeeweefchu apgehrbš,
wiſwairâſ peeangſchanâš laikmetâ, nedrihſt bojat weſelibu. Taš
tâ ſaprotamš, ka apgehrbam wajaga buht tahdam, kaš peemehrots
gadſkahrtai, kaš nekawê ſwabadu kuſteſchanâš un kaš nekahdi ne-
trauzê kaut kahdu meefâš darbibu, ka elpoſchanu, ſagremofchanu u. t. t.

Zilwekam ar eedſimtu neiſturibu pret tuberkuloſi, maiſes
amatu iſneklejot, naw japeemirſt, ka ſemkopiba, dahrfkopiba, meſch-
kopiba un wiſi ziti tahdi amati, furi peefpeeſch daudſ uſturetees
laukâ, wiſlabakee — ſtiprinat wahrgu zilweku un to padarit par
weſelu un derigu zilwezes lozelli.

Runajot par lihdselkeem, kahdeem war iſlabot eedſimtu nei-
ſturibu pret tuberkuloſi, jau te ſakami kahdi wahrdi par to, waj
pate ſlimiba dſeedinama. Senu ſenâš un, deemſchehl, koti iſplatitâš
domâš, ka dilona ſlimneekam ar eedſimtu neiſturibu neeſot nekahdu
zeribu iſweſefotees, ir gluſchi nepareifâš. Sewiſchki peeminamš

ka zeribas, iswesefotees, nemas neatkarajas no tam, waj neisturiba pret slimibu eedsimta. jeb waj kahds newitschus kritis slimibai par upuri. Ir simteem wezaku wihreeschu un seeweeschu ar isdseedinatu tuberkulosi, kuru tehws waj mahte miruschu ar plauschu diloni.

Tiapat maldigas domas, ka tuberkuloze beeschi taisni eedsimstot. Kaut gan newar noleegt, ka ahrstneezibas literaturā mineti daschi atgadijumi, kuri leekas peerahdam, ka dilons war no wezakeem taisni eedsimt behrneem, tad tatschu tas atgadas wisai reti. Kad masi behri fassimst ar diloni, tad tas gandrihs arweenu peelipis, kopā-gulot ar mahti, dodot mutes u. t. t. Tas peerahda, no kahda swara, kad wee behrneem jau no paschas dsimfchanas us to wisstingrako ispilda wifus weselibas kopfchanas prasjumus.

13. §. Kā war eemantot neisturibu pret diloni?

1. Nesahrtigi baudot stiprus dsehreenus waj ar zitām negausibām.
2. Ar sinamām slimibām, kuras nowahrdsina meesas, peem. ar plauschu karsoni, tihfu, bakām, masalām, garo kahfu, sifilisu, influenzu u. t. t.
3. Ar sinameem amateem, peem. grahmatu drukataju, zepurneeku skroderu, wehweru un ar wiseem tahdeem, kur strahdneekam dauds puteklu jaeelpo, kā maisēs zepeju, melderu, ogku neseju, skursteau flauzitažu, dširkatu un stikla, metala un akmeņu slihpetažu.

14. §. Kā wislabaf war apfarot eemantotu neisturibu, un kā war kaitigus amatus padarit par nefaitigeem?

Tahdeem, kas krituschu schuhpibai un negausibai nagōs, kas pahrzeetuschi grubtas slimibas, waj kuru amats kaitē weselibai, eeteizamš, nefatiktees ar dilona slimneekem. Birmaieem (schuhpām u. t. t.) newar lihdsēt, eekams tee naw grosijuschu sawu dšihwi. Kas wahrgulo ar kahdu kaiti, tam eeteizamš, zif ahtri ween eespehjamš greestees pee ahrsta.

Bet wisām no schuhpofchanas, negausas dšihwes waj slimibām nowahrdsinatām personām newar beigt eeteikt, deht sawu panihkuschu meesu stiprinafchanas un deht pamasinatas isturibas padotees ahrta wadibai. Pret newefeligām darba telpām, it ihpaschi leelakās fabrikās un darbnizās tagad wifur rihkojas waldibas eestahdes.

Behz fewifchkeem nosazijumeem ruhpneezibu usnehmeji pee-
 fpeesti darba telpas, darba eetaifes, maschinas un rihus ta eerihkot
 un ufturet, un wifu darba gaitu ta eefahrtot, ka strahdneeki no
 breefmam, kuras draud dschwibai un weselibai, tik taku top is-
 fargati, zil to darba daba atkauj. It ihpafchi jagahda par pee-
 teekamu gaismu, peeuahzigam telpam un gaisa mainu jeb wehdina-
 fchanu, ka ari jaaisgahda prom putelki, twaiki un gahses, kuri
 darba gaita attihstas, un atkritumi, kuri paleek pahri. Tapat
 isdoti preefschraksti, kuri lai nowehrstu nelaimes atgadijumus pee
 darba, un nosazijumi par strahdneeku istureschanos. Kad strahd-
 neekam jastrahda puteklaina gaisa, tam mutes preefschâ buhtu
 jawalka respirators, t. i. aiffardsibas eetaife, kura islahsch eelpo-
 jamo gaisu. Teem, kam pastahwigi jaeelpo miltu putelki, it
 ihpafchi eeteizams beeschi nobirstet sobus eefsch- un ahrpufê. So
 feekalas pahrwehersch miltu stehrkeles zukura, kuresch ir laba
 ufturas weela daschadeem dihglicheem.

Bet pee wifam schim leetam nepezeefchami wajadfiga strahd-
 neeku lihdsdarbiba. So pee tahdeem darbeem, kas boja weselibu,
 war usmanigi un wehrigi strahdneeki toti dauds palihdset issarga-
 tees no faslimschanas. Brihwstundas pawadit swaiga, tihra gaisa,
 flahpes dsfet ar labu dferamo uhdeni, pa wakareem un naktim
 nesmaft fasmakuschâ weefnizu gaisa uu wispahrigi dschwot sahtigi
 — tee ir tee labakee lihdselki palikt weselam.

12. § „Kâ war ar labam sekmem apkarot eedsimtu ne-
 isturibu pret tuberkulosi“ weselibas kopschanas un stiprinaschanas
 laba minetee padomi (par krushschu wingrinaschannu, auksta uhdena
 leetoschannu u. t. t.) tikpat filti eeteizami tahdeem, kas eemanto-
 juschi neisturibu pret diloni, ka tahdeem, kam ta eedsimusi.

15. §. Ko war freetni un apfinigi darba de- weji pilsehtas un us laukeem darit, lai apkarotu tuberkulosi?

Wiseem teem, kam kaut kahda sinâ jaruhpejas par dschwokteem,
 jasin, ka newefeligi mitri, tumschi dschwokli weizina tuberkuloses
 isplatifchanos. Zilweku dschwoklim nolemta nama apafschgruntei
 wajaga buht faufai; tur nedrihkt buht nekahdas netihras weelas,
 no kuram waretu zeltees nelahga twaiki. Kur jau neleela dsikumâ
 fastopams gruntsuhdens, tur tas ar drenaschu jarauga nowadit, bet
 kur tas naw eefpehjams, tur kaut kahdi zitadi jagahda, ka mitrums
 wa ehkas seenam newelkas us augschu. Bate ehka buhwejama
 no faufa materiala; jaeefahrtot ta, ka wifas apdschwojamas istabas

dabon **gaisu, gaisuu** un **fauli**, ka tàs pa seemu war kurinat un wehđinat. Masgajamàs eetaifes nedrihktetu nekur truhkt. Tàpat ruhpiġi jagahđa, ka atkritumi un famasgas tiftu isnihziniati waj padariti nekaitigi. Nemeenà fabrikà waj darbuizà nedrihkt truhkt sptaujamee trauki. Kur tas darits, un wehl pee feenas peefists aistleegums, ka naw brihw sflaut semè, peedraudot, ja wajadfigs, pahrfahpejeem fodu — tur war drofschs buht, ka tuberkulose newarès tahtak isplatitees.

Strahdneekeem jadod laiks, ka tee war kahrtigi un meerigi eebandit sawas maltites; bet to nekad newajadsetu darit darba istabas. Tam noluhkam der mislabat femischlas istabas, ap kuram. Kad weeta atkauj, eerihkojams dahrs, kur strahdneeke pehz maltites war tihrà gaisà pakawetees. Bet strahdneekeem peekodinams eepreeksch ehshanàs arweenu kreetni nomasgat rokas. Wisas darba istabas kahrtigi pa darba laiku un it ihpaschi pehz tam kreetni wehđinamas. Ari teem darba dewejeem, kuzi tikai mas zilweku nodarbina, buhtu jazenschas tàpat darit un nekad neaismirst, ka wefels zilweks katrà laikà labaks palihgs, nekà slimigs.

16. § Kà femkopji war aprobešhot tuberkuloši stary mahjlopeem un tà aplintus aiskawet winas isplatishanos stary zilwekeem?

Darba dewejam us laukeem, protams, tàpat jagahđa par sawu strahdneeke peewetoschanu, par wiku labklahshanos un wefelibu, kà darba dewejam pilsehtà. Bet lauzeneeks, it ihpaschi kad tam peeder gowis, war wehl bes tam palihđset aprobešhot tuberkuloses isplatishanos stary mahjlopeem.

Katram, kam ar gowslopeem kaut kahđa darishana, jasin schu lopu tuberkuloses daba. Slimibas zeh'onis te tàpat kà pee zilwekeem tuberkuloses bazils. Tuberkulose stary gowslopeem toti isplatijusees. Kà pee zilwekeem, ta ari pee lopeem slimibas sakhumà parahđas famehrà mas wefelibas trauzejumu. Jan aprafstis, kahđa kahrtà bazili no lopa peelihp zilwekam un ari no zilweka lopam. Paschu lopu stary slimiba peelihp schahdi: Pirmkahrt no lahstèm, kuras klepojot ispsridsinajas gaisà; otrkahrt no tuberkulosainu sarnu ismetumeem; treschkahrt no kaunuma noschthumeem; zeturtkahrt no peena, kad tesmenis tuberkulosains, waj lops wispahri ar slimibu sashidsis; peektkahrt slimibas dhglim eepreeksch dsimshanas no gows taifni pahrejot us tetu.

Jan minejam, ka dands peensaimneezi bu ihpaschneeku kahrtigi leek ismeklet ar tuberkulinu sawas gowis, waj naw slimas. Tuberk-

kulinu eeguhst no tuberkuloses baziteem. Kad to masumâ eefchtrzina tuberkulosainam lopam ais ahdas, tad pehz 9 — 12 stundam parahdas sinamas flimibas sihmes (stiprs drudsis u. t. t.), kamehr pee wefeleem lopeem naw nekahdi trauzejumi nomanami. Ismehginajumi ar tuberkulinu prasa leelu usmanibu, kadeht tee leekami isdarit leetpratejeem veterinarahrsteem.

Tâ ka schi raksta nosuhks naw plaschi pahrrumat tuberkulosi stary lopeem, tad peetiks, kad pasneegsim daschus padomus teem, kam ar gowim jarihtojas. Par tuberkulosaineem atraste lopi tuhlin janoschir no ziteem un kuhstis un wisirihki kreetni jatihra un jadefinfetze; kuhstis naw jatauj sakrahtees putekteem un sirnakur tihkleem. Saites, redeles un fles beeschi janomasgâ ar tihru, karstu uhdeni. Mehli katru deenu jaismet laukâ un kuhstis labi jawehdina. Lopi nedrihtst ar galwam pa tuwu weens pee otra stahwet. Jo wairak telpas katram lopam war atkaut, jo masak jabihstas no peelipschanas. Kas teikts par issargaschanos no zilweku tuberkuloses, tas pats sihmejas ari us lopeem. Uri scheem wajaga gaisa un gaismas kuhstis, kusteschanas swaiga gaisa un tihribas.

Bats par fewi protams, ka plauschu flimneekteem, lai tee nu buhtu stipri waj weegli sakirguschu, naw jaatkauj eet kuhstis. Gant tuberkulosaineem kalpeem waj kalponem apkopt gowis ir bihtami. Splaut kuhstis semê tikpat zeeschi aisleedsams, ka zilweku dsihwohtos. Ka wispahrigs aissardsisbas lihbselkis wehl peeminams, ka peena rrancki katru reisu pehz leetoschanas ispluzinami karstâ uhdeni.

Tuberkulose stary zuhkam naw nemas tik reta, ka mehds domat. Kamehr gowu tuberkulose ne katru reis ahrigi sihmejama no lopa noleefeschanas — jo pat tuberkulosainas gowis war usbarot — tamehr tuberkulosainas zuhkas drihsti top koti wahjas. Beeschi mehds tahdas zuhkas zit ahtri ween eespehams noaut un gaku isleetot defas. Kahdas breefmas no tam draud pirzejam, weegli nosfahrstams, fewischki wehl tadeht, ka dauds defas nemas newahra.

Wiswairak tuberkulose parahdas pee jaunam zuhkam un pa leelakai dalai ka wehdera jeb sarnas tuberkulose. Swarigakas flimibas sihmes schahdas. Slima zuhka brihnum ahtri noleese, mutes glotahda top bahla, rodas zaureja, wehders uspuhsts. Kad flimiba pee zuhkam parahdas ka plauschu flimiba, tad bei noleefeschanas wehl rodas klepus un mudinaschana us wemschanu. Pee abam zuhku tuberkuloses formam beeschi war ewehrot ari kalla dseedschera sapampschanu. Ar sarnas tuberkulosi saklimuschu uhku usschkehrschot, atron sarnas eefschpusê dauds masu augonischu.

Ja schteet, ka lahda zuhka faslimuši ar tuberkuloši, tad tà tuhlin jaatschkir no zitàm zuhkm un jaataizina weterinarahrsts, lai tas dotu padomus, simejotees us flimajeem lopeem, us weselo aishargaschanu pret faslimschanu, us kuhst desinifizeshanu u. t. t. Gewehrojot, ka tuberkulose zuhtu starpà isplatas, war nosfahrst, ka ta buhtu aplarojama. Siwenam flimiba war peelipt no tuberkulosainas zuhkas. Bet pa leelakai dakai tuberkulose zuhtu starpà isplatas tas barojot ar tuberkulosainu gowu peenu un atlikumeem no sweesta un seera taisshanas. Bet sinami ari atgadijumi, kur zuhkm schi flimiba peelipusi, uslaisot ar diloni fashirguschu zilweku krehpas.

Tuberkulose starp sirgeem ir reta; nearodneeks to gruhti war pasiht. Kad schteet sirgam labu ehstgribu esam, un tas tomehr top wahjsch, ahtri peekuhst un newar lahga atnemt elpu, tad jadomà, ka tas fashirdsis ar tuberkuloši. Tahdòs atgadijumòs eeteizams flimo lopu tuhlin atschkirt no weselajeem un list ismeklet weterinarahrstain.

17. §. Kahdus amatus ar tuberkuloši fashirguschas personas nedrihkt ispidit?

Ir darbi, femischki tahdi, kuri peespeesch usturetees lauka un neprasa nekahdas leelas meefigas publes, kurus war atkaut strahdat ar tuberkuloši firshtoscham personam, eewehrojot, sinams, waj flimneeks pee tam nekaitè few pascham un saweem lihdszilwekeem. Bet siuamus amatus tuberkulosaineem flimneekem newajadsetu atkaut peekopt. Tà peem, jau eepreekshejà nodakà minejam, ka tuberkulosaini kalpi un kalpones war isplatit scho flimibu. Tapat war pawahri un fehkschas, peena tirgotaji, meefneeki, konditori un wiši, kam kahda darishana ar ustura lihdsjektu pagatawoschanu un pahrdoschanu, sawus lihdszilwekus aplaist. It ihpaschi bihstama tuberkulosainu maisneeku un maises tirgotaju rihkoschanas ar maifi. Ka tahdà kahrtà tuberkulose war peelipt, weegli nosfahrstams, kad apdomà, zaur zil rotàm maife beeschi ne-eet, eekams ta teel apestà, un ka neweenam nenahl ne prahtà, maifi eepreeksch ehschanas tihrit. Daschàs maisnizàs loti flawejams un eeteizams paradums, no krahfnes ar list iswilkto karsto maifi tuhlin eetiht papiri, eekams ta ar rotàm aishkahrta. Wisleelako tihribu wajadsetu wisur eewehrot, kur ween rihkojas ar pahrtikas lihdsjektum.

Jau agrat minets, ka daschi amati, peem. dsirkatu, tabakas

strahdneeku u. t. t. (fal. 13. §) stipri bojà plauschas. Tadeht tuberkulosaineem fawâ paschu labâ wajadsetu atfazitees no tahdeem amateem.

18. §. Kahdas flimibas sîhmes manamas plauschu dilona fahkumâ?

Schis flimibas sîhmes beeschi til paslehptas un til gauſi attihstitas, ka daudstahrt neds patš flimneeks, neds wina apfahrtne flimibas fahkumu nemaš nemana. Bet tà ka flimibas dseedinaſchana atkarajas no tam, ka to pehz eespehjas agri pasihst un laikâ fahk dseedinat, tad te pahrrunaſim daschas fahkuma sîhmes, zik tàs neahrsti war pasiht.

Tahdu zilweku meefas stahws, kureem: neisturiba pret diloni eedſimufi, mehds buht kalknejs, ar ſchauram kruhtim, drufku uf preeſchu fakumpis. Kant gan daudſreis war manit, ka tahdi zilweki pamafam top wahjaki un ſwarâ weeglaki, tad tatschu tas naw uſſkotams par likumu. Daschureis tuberkulosaini flimibas fahkumâ iſſkatas deefgan brangi; tatschu bahla ahdas krahſa daschureis ar stipri ſafarkuſcheem waigeem allasch uſſkataka par dilona fahkuma sîhmi. Tahdi zilweki gaudrihs arweenu koti glehwi pret laika mainu, tee ſoli ahtri ſaauſtejas. Ari wina raksturs nereti pahrwehrſchas, dilonim attihstotees. Beeschi rodas nepatiſchana ſtrahdat, iſpreezatees waj ar ſo nodarbotees, ſo tee agraf ar preeku un mihleſtibu darija; pce tam tee ahtri nogurſt. Drudſis, weegls klepus rihtôs waj wakarôs, tranzejumi ſagremofchanas organôs, paſtahwigs ehſtgribas truhtums, ſirbs klapetajs uu kruhschu ſahpes ir no wiſleelaka ſwara.

Tatschu manot weenu waj otru, waj ari wairakas no ſche minetam ſihmem, naw jau tuhlin jadomâ, ka nu jau dilons; jo tahdas sîhmes war ari pee zitam flimibam parahditees. Minetâs flimibas sîhmes tadeht eewehrojamas, ka tee, pee kureem tàs parahdas, nebrihſtetu weenalſigi domat: gan attezesees; lai winas buhtu par beedinajumu, ka jagreeschas pee ahriſta. Katrà ſinâ wajadsetu flimneekeem, kuri ilgaku laiku paſtahwigi klepo, liktees ahriſtam iſmele tees. Ahriſtu mahkla til tablu attihſtijusees, ka pa leelakai datai naw gruhiti pasiht plauschu dilona fahkumu. Tadeht praſot ahriſtam padomu, warès, kad dilonis wehl fahkumâ, zetret uf iſweſetofchanoš, kad nemaš nebuhs dilona, apmeerinatees.

16. §. Kà war behrnus issfargat no dilona?

Patš par fewi protams, ka wišs, kas jau teiktš un wehl tišs teiktš par issfargaschanos no tuberkuloses, sihmejas ari us behrneem. Bet tà kà peens behrna swarigakais ustura lihdsellis, tad it ihpašchi preekšč behrneem jagahdà par weseligu peenu (fal. 7. §).

Behrneem tuberkulose ari wehl zitadi war peelipt. Peem., tuberkulosaina mahte paijā sawu behrnu, d o d t a m m u t e š, pagatawo tam baribu, ehdinot ar to pašchu karotti ismehgina ehdeena garšchu un temperaturu un tà nemanot flimibas dihgus eelaisch no sawas mutes behrna mutē. Behrni mehds r o t ā t e e š u š g r i h d a š. Te tee, tik tuwu pee semes buhdami, war fewišchi weegli ee-elpot ar tuberkuloses baziteem maifitus puteklus. Waj ari behrnš eebahsch mutē r o z i n a š, ar kurām tas wišur kur peekchris un kurām tabehš ari tuberkuloses baziki war buht peelipuschji. Beidsot behrnš, ar saweem netihreem nageem sawu ahdu kasdams, waj ar pirksteem degunā urbdams war few tuberkulosi eepotet.

Kai tuberkulose tahdā kahrtā newaretu peelipt, tad wišpirms wišam tuberkulosainām personām leekama pee firšs wišleelakā tihribā. Wišpahrigi dilona flimneekem buhtu zil maš ween eespehjas jausturas behrnu istabās. Kà jau reis minets, nekād naw jaatka u j d o t b e h r n a m m u t e š. Behrni pašchi jau no jaunibas mahzami, ka sweschus nekad nebuhs skuhpsit, un radus zil maš ween eespehjas, un tad tikai waigu. Istabās, kur behrni rotajas, grihda ruhpiigi jatur tihra. Tepiki behrnu istabā neder. Behrnu rozinas un nadsnai jatur pehz eespehjas tihri. N o t a k u w e e t ā š n a w j a a t k a u j š p k a u t; ari šchis jatur pehz eespehjas no putekštem tihras.

20. §. Waj tuberkulosi, fewišchi kad ta parahdas kà plauschu dilonis, war dšeedinat?

Uš šcho jautajumu droschi war atbildet „ja“. No pagahtnes flaweneem wišreem, kuras wina jaunibā apšnigi un isweizigi ahrsti noteiza par tuberkulosaineem un kuri pehz darbu pilnas dšihwes pašneedsa leelu wezumu, wišpirms minams leelais dšejneeks Gōthe. Ubi flawenee Wahzu plauschu ahrsti, Brehmers un Dettweilers, kureem mums japateizas par dilona higieniski dietetisko dšeedinaschanas metodi flehgtaš dšeedinaschanas eestahdēs, širga sawā jaunibā ar diloni. Dr. Brehmers nomira 1889.

g., 30 gaduš ilgi ar wislabakām ņēmēm wabijis pašā dibināto plaushu dseedināšanas eestahdi Görbersdorfā. Dr. Dettweilers bij mairā nekā 25 gaduš Jāle. steinas dseedināšanas eestahdes sparigš wabitajs*). Seelais frantshu kirurgs Pēans šlimoja šawā jaunibā ar diloni un tomehr šasneedša gandrih 65 gadu leelu wezumū, eeguhdams apšauschama operetaja wahrbu. Un tā ir tuhftošchi, kuri agrā bijušchi tberkulosaini un tagad pilnigi wefeli, un tikpat dandš ir tahbu, kas, šamehrā špirgti buhdami, ispilba šawas weetas.

Dilona šlimneeku dseedināšanas eestahshu statistika rahda, ka katru gadu no ik 100 šlimneekem 25 top atlaisti kā isdseedinati un 40—50 procenti kā eewehrojami labojušchees un darba špehjigi.

21. §. Waj no sanatorijām kā isdseedinati atlaistee bijušchee plaushu šlimneeki ari paleefami isdseedinati?

Kad grib pahrlēezinatees, waj plaushu šlimneeku dseedināšanai sanatorijās jeb dseedināšanas eestahdēs labas ņēmēs tad nepeeteek, ka no šināma šlimneeku škaita tik un tik atstahjušchi sanatoriju, iswefelojušchees waj labojušchees. No leelāka šwara peerahdijumi, ka bijušchee šlimneeki ari pehz sanatorijās atstahšanas palikušchi špirgti un wefeli.

Behdeja laikā laisti klajā šinajumi par sanatorijās eeguhsto panahšumu ilgumu. No šcheem šinajumeem minēšm ņešošcho. Behz Dettweilera no 99 šlimneekem, kuri no eestahdes kā isdseedinati bij ailaišti, apjautāšanās laikā wehl 72 bij wefeli. Schee bij eestahdi atstahjušchi kopsch 3—9 gadeem; 15 bij kritušchi atpakā, tatschu 12 no teem atkal islabojušchees; 12 bij mirušchi. Wolfs no 95 ik Brehmera dseedināšanas eestahdes atlaisteem dabuja šinat, ka 5 wehl pehz 21—29 gadeem bij dšihwi, 52 wehl pehz 12—21 gada un 38 štarp 7 un 12 gadeem. Šon Ruels šino par 650 šlimneekem, kuri kopsch 1—3 gadeem atstahjušchi wina eestahdi Seemel-Šmerikā. 457 atbildeja pašch waj zaur-radineekem. No teem 67 bij pilnigi wefeli, 70 šamehrā wefeli, 258 labojušchees, 62 šliktaki tapušchi waj mirušchi Šauffe 1891. g. rakštija 324 bijušcheem Šw. Šlastenes (Badenē) sanatorijās šlimneekem, kuri to štarp 1879. un 1889. g. bij atstahjušchi. 46 nemas neatbildeja, par 5 šinaja, ka tee mirušchi,

*) Dr. Dettweilers nomira 31. dežembri 1903. g. ar širdštreeku leelā wezumū.

12 bij tapušchi sliktaki, 201 bij famehrâ wefels un 72 bij pilnigi wefeli. Baldwins sîno par kahdas Sabeedroto Walstju sanatorijas 115 flimneekeem, ar kureem eestahde pastahwigi farakstas. No scheem flimneekeem, kuri kopsch 12 gadeem atstahjuschi sanatoriju, leelakâ data mahjâ strahdâ un ir wefeli, un tikai masš flaits sîno, ka krituschî atpafak.

Tullkotaja peefihme. No Kreewijas sanatorijâm man pee rotas 1898. g. pahrskats par Halilas sanatoriju, Sontija. Kureenes ahrstš Gabrilowitsch's issuhtijis 143 wehstules un lihdi pahrskata farakstichanas laikam dabujis 55 atbildeš : 5 no tam kâ nepilnigas bij jaatmet. 50 atlikuschee atstahjuschi sanatoriju kopsch $\frac{1}{2}$ —7 gadeem. Schee flimneeke, wehl sanatorijâ buhdami bij pa leelum leelai datai toti stipri flimi bijuschî un tomehr tee tiktahł bij iswefekojuschees, ka wairak gadus no weetas wareja strahdat un dšihwot ahrpus sanatorijas. Us jautajumu, waj plauschâš manamas kahdas parahdibas, 22 jeb 44 proz. atbildejuschî „ja“ un 28 jeb 56 proz. „nè“. No scheem skaitteem war nogist, ka leelakâ data bijuschî flimneeke neween juht fewi wefelus efam, bet ari nemana nekahdas parahdibas, ka klepu, krehpas un sahpes. Schis domas apstiprinajas par pareisam, kad eewehro wehlakâš pahrgrosibas scho bijuschî flimneeke plauschâš. 37 jeb 74 proz. sîno, ka wian plauschâš labojuschâš, 7 jeb 14 proz., ka tâš tapuschâš sliktakas un 6 jeb 12 proz., ka tâš politikuschâš tahdas paschâš. Schee skaitti runâ paschi par fewi. Toti interesants tahlak jautajums par darba spehju. No mineteem 50 flimneekeem, sanatoriju atstahjot, pehz ahrsta spreeduma 17 jeb 34 proz. spehja pilnigi strahdat, 29 jeb 58 proz. famehrâ deefgan brangi un 4 jeb 8 proz. nespehja strahdat. Bet tai laikâ, kad tee eesuhtija atbildeš, no teem, pehz paschu waj ahrstin atsihchanas, bij pilnigi spehjigi strahdat 28 jeb 56 proz., pa datai spehjigi 21 jeb 42 proz. un nespehjigs 1 jeb 2 procenti. Behdejais tikai tai laikâ nespehja strahdat, tadeht ka kahdas flimibas deht bij tizis operets. — Kâ no mineteem skaitteem rebsams, tad pilno darba spehja radusees pat tahdeem flimneekeem, kureem tâš sanatoriju atstahjot nebij. Tâ rebsam, ka 50 personas, kuras dseedinajuschâš Halilas sanatorijâ, Kreewijas seemelôs, beeschi nelabwehligôs klimuta apstahkôs, tiktahł labojuschâš un atspirguschâš, ka tâš pehz wairak gadeem wehl spehji strahdat. —

Wisi peewestee skaitti nodod tâš labakâš leezibas, ta ka us jautajumu, waj plauschu dilonis paleekami dseedinams, drofchi war atbildet, ka ir gan.

Bet neween dšihwee, ari miruſſchee mums dod peerahbijumus, ka plaufſchu dilonis dſeedinams. Tã uſſchkehrſchot lihkus, kuri miruſſchi ar kahdu zitu kaiti, pee loti daubſeem atron ſihmeſ, ka tee reiſ flimojuſſchi ar plaufſchu diloni. Sawahktãſ ſtatifiſtikãſ ſinaſ leezina, ka ari to ſkaiſ, pee kureem pehz nahweſ atrãſtſ, ka teem plaufſchu dilonis iſdſijis, ſneedsãſ pee 25 proz.

Uri zitãſ tuberkuloſeſ formaſ dſeedinamaſ. It ihpaſſchi ſekmigi war dſeedinat ſkrofuloſi un ari kaulu un lozitamu tuberkuloſi, ſewiſſchi pee behrneem, ja to dara laikã. Panahknuui, kuri tahduſ behrnus ihpaſſchãſ eeſtahdẽſ juhrmalãſ dſeediuot ſãſneegti, pateeſi pahſtẽidſ.

Naw pahſpiphletſ, kad ſalam, ka no wiſam kroniſſãm flimibãm tuberkuloſe wiſlabãk dſeedinama un jaunãkã laikã wiſbeeſſchãk iſdſeedinata flimiba. Pehz ſchis preeka wehſtſ, ka tuberkuloſe wiſpahrigi un ſewiſſchi agrãk tik biſtamãis plaufſchu dilonis dſeedinãmſ, mums jajautã :

22. §. Kã tagãd dſeedina plaufſchu diloni?

To newar iſdarit kãttu ahrſti ar noſlehpumaineem waj newainigeem mahjaſ lihdsẽkẽem, to ween weenigi panãhkt, ſinatniſſi iſleetojot wiſuſ lihdsẽkẽuſ, kahdi tagãd iſrahbijuſſcheeſ par derigeem, kã gãiſu, ſauli, uhdeni, bagatigu un labu baribu (peenu, gaku, augkuſ, ſakneſ u. t. t.). Schoſ lihdsẽkẽuſ ſãuz par higi-eniſſi-dietiſſeem lihdsẽkẽem. Kad ar ſcheem ween nepeeteek, ſekmigi apkarot flimibu, tad leeto wehl ſinamaſ ſãhleſ. Plaufſchu flimneeku ruhpiigi uſraudſit, tuhliã pehz wajãdſibãſ rihtoteeſ, kad jaunaſ flimibãſ ſihmeſ parahdaſ, waj wezaſ top ſliktãkaſ, waj negrib deeſgan ahtri juſt, pareiſuſ ehdeenus un dſehreenus noteikt — wiſu to war tik kreetni ſkolotſ ahrſtſ. Tãdehkt jau tuhliã te teiktſim, ka labãkãis klimãtſ un ſkãiſtãkã dſeedinaſſchãnaſ eeſtahde newar iſdſeedinat neween dilona flimneeku, kad flimneekſ dſeedinãdameeſ nelaujaſ tikãi no ahrſta wãditeeſ.

Dãſchureiſ plaufſchu flimneeki juhtaſ tik ſpirgti, ka teem ſchẽekt, ka neween warot iſtiſkt beſ ahrſta uſraudſibãſ, bet ari nodoteeſ iſluſtẽm, dãſchureiſ pat negãuſãi dſihwei waj ſãwãm darbãm gluſſchi tãpat, kã weſeli zilweki. Par ſchãhdu weeglpãhrtibu jau dãſchſ labſ flimneekſ, kaſ atrãdeeeſ uſ iſweſekõſſchãnaſ zekã, loti dahrgi ſãmakſãjiſ, atkal — un tad wehl jo ſmagãk ſãſlimdãmſ.

Neſchãubidameeſ, ka tuberkuloſe dſeedinama, pahrlẽezinaſ, ka higi-eniſſi-dietiſſã dſeedinaſſchãna paſtahwigã ahrſta uſraudſibã wiſlabãk, wiſdroſſchãk un wiſſekmigaſ iſdãrama weenigi plaufſchu flimneekẽem nolemtã eeſtahdẽ, ahrſtſ Dr. Brehmers 1859. gabã

dibinaja pirmo plaushu dseedinaschanas eestahdi Gerbersdorfâ. Brehmers gan wehl aistahweja domas, ka tahdâ eestahdê labus panahkumus tab war fasneegt, kad ta atronas sinamâ augstumâ pahr juhru un fewischkôs klimata apstahkôs. Bet pehdejo gadu peedfihwojumi mahza, ka ari tahdâs eestahdês, kuras nemas neatronas ar labu klimatu apbalwotâs weetâs, war fasneegt tikpat labas sekmes, kâ eestahdês, kuras eerihkotas klimata sinâ fewischki labâs weetâs.

Zai ari neahrsti waretu nojauft, kas ihpashchi faprotams sem flehgtas dseedinaschanas eestahdes jeb sanatorijas, atbildesim us fetoschu jautajumu.

23. §. Kas ir tagadejâ plaushu dseedinaschanas eestahde? Waj ta aplahrtnei war buht bihtama?

Plaushu dseedinaschanas eestahde, kahdas tās tagad mehdi buht, ir wefeligâ, no putekteem tihra apgabala eerihkota eestahde, kur dseedinaschanai usnem tikai tuberkulosainus plaushu un kalla flimneekus. Wisur ar ieelako ruhpihu gahdâ, lai flimiba newaretu peelipt eestahdes eerehdneem, apmekletajeem un kaimineem, waj atkahrtotees pee pascheem flimneekem. Ar wisleelako singribu ispilba 4. un 5. § minetos prashjumus, lai krehpas padaritu nekaitigas. Slimneeks, kas tihschâ prahâ pahrkahpis scho nosazijumu, teef tuhlin no eestahdes israidits. Miffardsibas lihdslekti tagadejâs plaushu dseedinaschanas eestahdês tik pamatigi, ka war teikt, schais dilona flimneeku patwersmes masaf jabihstas dabuht diloni, nekâ kaut kur zitur. Wisai reti atgadas, ka kahds no sanatorijas ahrsteem, kopejeem waj ziteem eerehdneem faslimst ar diloni. Tas pateefi tas labakais peerahdijums, zif weegli war issargatees no peelipschanas, kad ahrstis un flimneeks kopojas, lai apkarotu weenu no wisleelakeem zilwezes eemaidneekem.

Ne masaf interesants nowehrojums, ka pai to apgabalu apdsihwotaji, kur eerihkotas dseedinaschanas eestahdes, brihwprah-tigi tâpat eewehro higieniskos nosazijumus, kâ winu widu eestahdê dsihwojuschi flimneeki, un tâ neapfinadamees pamasina sawâ starpâ mirstibu ar diloni. Breefch laushu labklahschanas un sanatoriju buhschanas no ieela fwara jautajums, waj plaushu dseedinamâs eestahdes aplahrtnei bihtamas. Bet awluhtojot fetoschos skaitlus, kuri nemti no Gerbersdorfas un Falkensteines walfis eestahschu aktim, war ar labu apfian teikt, ka dilona flimneeku patwersmes nekaitê sawai aplahrtnei.

Gerbersdorfâ mira ar diloni:

no 1790—1799. g.	14	no 1840—1849. g.	6
" 1800—1809. "	5	" 1850—1859. "	7
" 1810—1819. "	9	" 1860—1869. "	4
" 1820—1829. "	9	" 1870—1879. "	5
" 1830—1839. "	8	" 1880—1889. "	5

Ėestahdi atklahja 1859. g. un no ta laika Gerbersdorfâs eedfihwotaju fkaits diwfahrtigi pawairojees. Falkensteinâs fahdschâ mira ar diloni:

preeksch eestahdes atklahschanas		pehs eestahdes atklahschanas	
	proz.		proz.
no 1856—1858. g.	17,2	no 1877—1879. g.	17,0
" 1859—1861. "	7,7	" 1880—1882. "	14,6
" 1862—1864. "	22,6	" 1883—1885. "	6,0
" 1865—1867. "	14,0	" 1886—1888. "	5,0
" 1868—1870. "	16,7	" 1889—1891. "	13,9
" 1871—1873. "	21,0	" 1892—1894. "	15,1
" 1874—1876. "	33,3		

Sanatorijâ flimneeki dfihwo, tà fakot, deenu un nakti fwaigâ gaisâ. Deenu tee gul us ehртеem krehfleem, eet pastai-gatees waj wingrina plauschas. Tihri apbrihnojami, žif labi plauschu flimneeki pamafam peeron pee schis tà fauktâs pastah-wigâs dseedinaschanâs gaisâ. Gaisa maina, aukstums, leetus un pat wehjsch, ja tas naw wifai stiprs, reti kad attur leelako daku flimneeku, eerastees gutamôs leewendôs. Ėestahschu ahrsti fchâi finâ nowehrojufchi, ka laika maina neatstahj gandrihs nelahdu eefpaidu us pamahzitu plauschu flimneeku, tà ka sanatorijâs ar fefmêm war dseedinatees laukâ ir seemu ir wafaru, ir leetû ir faulei fpihdot. Aukstakâ laikâ flimneeki eetinas fiktakôs fegôs waj kaschokôs. Dr. Andwords, waditajs ahrsts kahdâ Norwegijas sanatorijâ, fino, ka wina flimneeki pat 20° leelâ fakâ 5—9 stundas ilgi gut laukâ un pee tam toti omuligi juhtas.

Neubht naw jadomâ, ka dilona dseedinaschanâs eestahde klufa, druhma weeta. Leelakâ daka flimneeku mehds ahtraf waj gausak labotees, tas tos dara laimigus uu preezigus, tà ka tee usjautrina ari forvus zeeschanâs beedrus. Ėestahschu waditaji gahdâ ari par wifadu laika kawekli, gan nopeetnu, gan jautru.

Sanatorijâs eewestâ kahrtiba nemaf naw tik breefmiga. Ta wajadfiga, lai flimneeku labâ eewestos higienifstos notefkumus us mata uu apfinigi ispilditu. Ahrsti un eerehdni gandrihs wif us-upurejas sawu flimneeku labâ; wineem netruhft ari wajadfigâs

lehnp्रातिबास un पाजेतिबास. टात्सु ताद फ्लिन्नेका वाज विना अप्फाह्रतनेस लभ्लफ्फचानास प्रासा, ताद नेवार अह्रस्तम नेम्ट तांना, ताद तास स्तिंग्रि प्रासा पास्लास्सिबु.

Sanatorija प्लास्सु फ्लिन्नेकाम नेवेन द्सेदिनास्चानास ऐस्ताह्दे, बेत अरि फ्लोला. माह्जिबास, कुरास तुर फ्लिन्नेकस नो अह्रस्तेम दाबोन्, लाि इस्सर्गату सेवि ता अरि जितुस नो पेेलिप्फचानास, ता जालिस्वािरास नो साकुस्तेस्चानास, तास दारामस, लाि नो जान्ना ऐगुह्तोस स्फेफ्तुस अत्काल नेपासाउदेतु, बेत वेह्ल पावावैरोतु — स्फाह्दुस un वेह्ल दाउड् जितुस देरिगुस पादोमुस फ्लिन्नेकस ता दाह्रगु मान्तु पाऩेम लिह्दस् un माह्जाम्.

प्लास्सु फ्लिन्नेकाम, वेना अल्गा वाज सानोटारिजा वाज माह्जास, वाजागा पिन्निगि उस्तिजेत्सेस सावाम अह्रस्तम तापात्, ता सिर्दसद्रांगाम्. विस्सोस ताह्दोस जांताजुमोस, ता प्रेजेस्चानास, लाुलिबास द्धिह्वे, ग्रुह्त्-नेजिबा u. t. t. तुबेर्कुलोसिनाम फ्लिन्नेकाम नेवाजागा अह्रस्तम नेका स्फेह्प्ट. दाउड् नेलािमेस द्धिन्ता वा नोवेह्रस्त्, लािका प्रासोत् अह्रस्तम पादोमु un तो अप्पिनिगि इस्पिल्दोत्.

इस्स बागातिगु un क्रेतेन्नु उस्तुरु प्लास्सु द्सेदिनास्चानास ऐस्ताह्देस लेफ् सेविस्कु स्वारु. साि अह्रत् अगुह्तु स्फेफ्तुस, फ्लिन्नेकस् बेस् काह्रतिगां मात्तिटेम वेह्ल दाबोन् स्वािगु, लाबु पेनु.

प्लास्सु फ्लिन्नेकुस ऐस्ताह्दे नोनाह्कोत् un वेह्लस्त् सिनामोस लािक्मेतोस काह्रतिगि इस्मेक्ले. ऐस्ताह्देस अह्रस्त्स un विना अस्सिन्तेन्ति जेब पालिह्गि द्धिह्वो तुर्पात् ऐस्ताह्दे; तेे दोद फ्लिन्नेकाम वाजाद्विगोस पादोमुस un इस्सैाद्रोजुमुस, un कात्राम फ्लिन्नेकाम तेस्सिबा वाजा-द्विबास ब्रिह्दि कात्रा लािका ग्रेस्तेस पेे अह्रस्ता. ग्रुह्त्ति सास्लिन्स्फोस अह्रस्त्ति अप्मेक्ले वेेन-वाज दिवरेिस् देेना विनु इस्ताबास. सानोटारिजास इर अरि वाजाद्विगा ऐतािसे उह्देना लेतोस्चानाि, अप्तेका, लाबोराटोरिजा क्रेह्पु un जितां इस्मेक्लेस्चानां un. t. t.

साि नु सानोटारिजास नेवेन्नु तुरिगास अप्रिन्दास वारेतु द्सेदिनातेेस, बेत अरि मास्तुरिगि un नाबाद्विगि, ताद पेह्देजोस गादोस, पातेिजोतेेस दाउड् अह्रस्तु, वाल्दिबु, बागату जिल्वेतु द्रांगु un. t. t. पुह्लिन्नेम विस्सास वाल्स्तिस् दिविनातास प्लास्सु द्सेदिनास्चानास ऐस्ताह्देस, कुर मास्तुरिगोस इस्नेम पास्पासिनातु मास्सु वाज पास् वेल्ति. ऐसिस् ता साुक्तास लाुस्सु द्सेदिनास्चानास ऐस्ताह्देस नेिस्स्फिक्किरास नेदस् जाुर बुह्वि, नेदस् द्सेदिनास्चानास मेतोडेम, नेदस् पाह्रवाल्दिस्चानास काह्रतिबु नो प्रिवतां द्सेदिनास्चानास ऐस्ताह्देम.

सा स्फाह्दास ऐस्ताह्देस un पामातिगा हिगिेनिस्कु नोसाजिजुमु ऐवेह्रोस्चाना सेक्मिगि वास् अप्फारोत् तुबेर्कुलोस्स् ता लाुस्सु फ्लिन्निबु, तो पेेराह्दिस्म नाह्लामाजा नोदाता.

24. 1. Nahdi peerahdijumi mums ir, ka eespehjamš ņemigi aplarot tuberkuloŝi tã lauschn ņlimibu?

Anglijã jau kopŝch wairã nekã 50 gadeem deesgan daudŝ ņewiŝchu eestãŝchu plauŝchu ņlimneekem, hospitatũ un juhrmalũ sanatoriju weidã. Pateizotees ŝchin eestãhdem un loti teizamã lauschn higienai bij eespehjamš, ŝchinã semẽ apbrihnojãmã kãrtã un ahrãt nekã zitãš semẽš pamãŝinat mirŝtibu ais tuberkuloŝes pehdejõš 30 gadõš. No ŝtatistikãš war pahrlẽezinatees, tã Anglijã un ņlehlẽ pehdejõš 30 gadõš mirŝtiba ais tuberkuloŝes pa puŝt masinãjusees. Anglijã un ņlehlẽ mira ar tuberkuloŝi no 1,000,000 eedŝihwotajeem :

1870. g.	2410	1893. g.	1468
1875. g.	2202	1894. g.	1385
1880. g.	1869	1895. g.	1398
1885. g.	1770	1896. g.	1307
1890. g.	1682		

ŝchee ŝkãttki dod labãko atbildi uŝ augŝchejo jantãjumu.

25. Ŝ. Waj plauŝchu diloni ari ahrpus sanatorijãš war dŝeedinat?

Ari uŝ ŝcho jantãjumu war atbildet „ja“. Kad ņlimneeka apŝãhtki tam attãuj, rihtotees pehŝiwiŝeemdŝeedinãŝchanai wajãdŝigeem higienãš un dietetes praŝjumeem, kad tam kreetuš padoma deweŝš ahrŝtš allãŝch pee rofãš un kad ņlimneekš patš zeŝŝchi nonehmees ari tahdõš brihŝchõš, kur to nepãhrluhtõ, wiŝu peenãhziigi iŝdarit — tad ari ahrpus sanatorijãš war zeret uŝ labãm ŝemem.

Ar tã ŝãuktã juhrmalãš krehŝla palihdŝibu war eerihkot patš ŝãwu gukãmo paleeweni. Ŝnẽm ŝehdeklẽ ahrã, iŝpolŝterẽ eefŝchejãš ŝeenãš un eeleef ehtu gukãmu ŝehdeklẽ ar galwgalũ krehŝlã. Krehŝla mugurãš puŝt pagreeŝch pret wehju waj ŝãuli un war tã pehŝi patikŝchanãš iŝŝãrgatees no ŝtipra wehja un ŝãules kãrŝtuma.

Mãŝturigeem ņlimneekem, kureem mãŝãš rozibãš deht gruhtũ ŝchãhdi dŝeedinatees, un kuri kaut kãhda eemeŝla deht newãr tiht tuhlin uŝnẽmti sanatorijã, eeteizãmš ar ahrŝtu palihdŝibu mehginãt rihtotees un dŝeedinatees tã, tã to dãra sanatorijãš. Gukãmo pa-

leeweni war fafst no dehteem, ari sehdehli kautkahdi war eerihkot. Stahdâ kahrtâ bes leeleem isbewumeem war leetot aukstu nhdeni, jau minets 12. nodatâ. Higienas praafjumi, sihmejotees us kreh-pâm, protams, pascha mahjâ tikpat stingri jaewehero, kâ sanatorijâ. Tâ wajadsibas brihdi pat weenkahrschâ mahjâ war eerihkot sanatoriju, kad flimneekam un wina kopejeem un lihdseedsihwotajeem laba griba, kad tee paffausa un ustizas ahrstam.

26. §. Kâ pahrtikuschi un labfiridigi zilweku draugi war lihdset apkarot tuberkulosi?

No wisa schi raksta nosfahrstams, ka seknigataistuberkuloses apkaroschanas lihdseklis ir sanatorijas. Tadeht buhtu wehlejam, kaut rastos lihdsekli sanatoriju zelschanai ari masturbigeem. Bei gribam ari aifrahdit, kâ bes tam wehl war daudsejadi lihdset.

Wispirms daram bagatus zilweku draugus usmanigus, ka bes plauschu flimneekem ir ar wehl ziti tuberkulosaini flimneeki, kureem, ja tos laika nodotu eestahdes, waretu daudf lihdset, ja waretu teikt, kuras ar wehl labakam sekmem buhtu eespehjamis labot, nekâ plauschu flimneekus. Te domatas skrofulose un behrnu tuberkulose wispahrigi (kaulu un lozitawu flimibas).

Seekas, ka juhrmalas klimatam, kopâ ar labu usturu un masgafchanos auksta un firtâ juhraz uhdeni pateesi pahrleekus labs eespaids us tahdam tuberkulosainam behrnu flimibam. Behrnu dseedinaschanas eestahdes juhrmalas tapat, kâ kauschu dseedinaschanas eestahdes sparigi lihdset apkarot tuberkulosi, kâ kauschu flimibu; ari winas dseedina un aissargâ. Ari tâ sauktas feriju jeb brihwdeenu kolonijas darbojas ar loti labeem panahkumeem. Tadeht newar deesgan firti eeteikt wiseem teem, kas grib un war lihdset fafiruscheem behrneem, palihdset usturet tahdas eestahdes.

Tuberkulosi winas daschadajâs formâs dseedinat war tikai higieniski-dietetiskâ zekâ wisstingratâ ahrstu usfraudsiba sanatorijas, un, ja lihdsekti un weeteji apstahli atkaut, ari flimneeka pascha mahjâs. Turpretim issargatees war no tuberkuloses kâ kauschu flimibas, fewischki no plauschu tuberkuloses, apkarotot winas zehlonus. Resinaschana, gaisa, gaismas un saules truhkums, neweseligi dsiwolki, netihriba, truhzigs usturs un par wisam leetam ari nesahtiga alkohola leetoschana un snegausa dsihwe — tee ir tee zehloni, kuri stipri weizina tuberkuloses isplatischanos. Sinaschanas, tiklab wispahrigas higienas leetâ, kâ ari tuberkuloses

higiena loti mas isplatijuschās un par wiin isplatischanos gahdat — ir sʒwarigs, steidsams darbs. Wiispirms wairaf isglichtoteem deretu pehz eespehjas pamatigi eepasihtees ar sʒim leetām un tad tās isplatit tahʒaf ʒaudis. Skolotajeem, eerehdneem, darba dewejeem, ahrsteem un wiseem tahdeem, ʒam laiks, lihdselki un patišchana, bñhtu ʒadodas kopā un ʒamahza ʒaudis ar ʒaprotameem preekschlaʒumeem un raksteem par tuberkuloses dabu, zehloneem un aprobeshochanu.

Gaiša, gaismas un ʒaules truhkumu war weenfahrt wislabaf nowehrst, eerihkojot pilsehtās wiiswairaf apdshiwotās weetās atklastus dahrsus jeb parkus. Tahdus eerihkojumus ne bes eemesla dehwe par leelu pilsehtu plauschām. Otrfahrt ʒapahrbuhwe waj ʒanoplehsch neweseligi, mitri, tumšchi dshiwolki un tai weetā ʒabuhwe dshiwolki nabagam un masturigām dšintām pehz weselibas kopschanas praʒumeem. Netihriba masturigu ʒauschi starpā wislabaf nowehrschama, eerihkojot atklastas masgajamās eestahdes, ʒur wisu ʒauru deenu un ari wakarōs par lehtu maʒu waj pat par wolti waretu nomasgatees.

Nepeeteekamam usturam masturigās dšintās naw arween truhkums par zehloui, bet ʒau daudsfahrt nesinaščana. Ar mas lihdselkeem pagatawot weenfahrschu bet sʒpehzigu baribu, ir mahšla, un to deretu nama mahtem mahzitees. Bet ari eeteizams, eerihkot atklastus ehdeenu namus, ʒur it ihpašchi neprezetee strahdneeki un strahdneezeš par lehtu maʒu war dabuht labus ehdeenus.

27. §. Beigās.

Tuberkuloze, lai ta parahditos ʒa plauschu dilonis waj ʒitadā formā, daudš gadijumōs dseedinama, un no tās eespehjamās isfargatees. Ziwišsetās walstis pateesi eespehjamās ar labām sekmem un paleekami aprobeshot tuberkuloses isplatischanos ʒauschu starpā. Tam noluhkam gudrai waldibai, kreetni skoloteem ahrsteem un isglichtotai tautai ʒastrahdā weenoteem sʒehteem.

Pasiņojums.

Nodātas darbīvedis **katru deenu**, izņemot sīvētdeenas, buhs **Ķīgas** Latveefchu Beedribas namā no pulsten **10—2 preekščpusd.** un no **5—8 vakarā**, peenems beedru weizinataju eemakšas, isdos grahmatas pret naudu un pašneegs us wehlejumos par Nodatu vajadīgās finas u. t. t.

Daudsi eesuhā Nodakai noteikto beedru weizinataju gada makšu 1 rubli resp. 50 kap. un peeprafa grahmatas par jau notezejuščheem gadeem. Nodaka nolehmuse us preekšču notezejuščho gadu grahmatas isfuhit tikai pret grahmatu pilnas zenas eemakšu, t. i. par tahdu summu, kahda sīhmeta us grahmatām.

Derīgu Grahmatu Nodāta.
